

Soužití vícegeneračních rodin

Lenka Kučerová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka KUČEROVÁ**
Osobní číslo: **H10197**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Soužití vícegeneračních rodin**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodiny, konfliktu generací, komunikace a mezigeneračních vztahů.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Praha: SLON, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

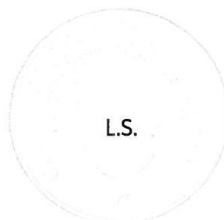
Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **2. května 2014**

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Aněžka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně
M. R. 2014

.....
Koučm' U

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje problematice soužití vícegeneračních rodin, rozdílností ve vztazích mezi rodiči a prarodiči, vzájemným ovlivňováním a přenosem modelu chování na potomky. Snaží se najít rozdíly mezi vícegeneračním soužitím ve městě a na venkově. V teoretické části jsou vymezeny pojmy, které s problematikou přímo souvisí, jako je rodina a její funkce, socializace jedince v rodině, mezigenerační vztahy a jejich upevňování, transgenerační přenos, specifika života ve městě a na venkově. Výzkumným problémem popisným v praktické části jsou názory rodin, které žijí ve společné domácnosti v obcích různé velikosti. Cílem výzkumné činnosti je zjistit, z jakého důvodu rodiny volí společné soužití, jaká jim to přináší pozitiva, negativa a v čem je to omezuje. Zjišťuje, do jaké míry má na mezigenerační vztahy v rodině vliv velikost obce ve které žijí, a v neposlední řadě, jak je ovlivňují modely chování členů rodiny, které si nesou v sobě od dětství. Pro zjištění požadovaných skutečností byl zvolen kvantitativní výzkum pomocí anonymního dotazníku. V praktické části jsou prezentovány a graficky znázorněny výsledky šetření.

Klíčová slova: rodina, socializace, soudržnost rodiny, generace, soužití generací, vztahy, konflikt, komunikace, mezigenerační solidarita, přenos chování

ABSTRACT

The present study deals with the issues of multigenerational families' cohabitation, the differences in the relationships of parents and grandparents, mutual influencing and the transfer of behavioural models to children. The thesis strives to find the differences between such cohabitation in urban as well as in and rural surroundings. The theoretical section delimits directly relevant concepts such as the family and its functions, an individual's socialization within the family, intergenerational relationships and their strengthening processes, transgenerational transmission, the specificities of rural and urban lifestyles. The research problem described in the practical section involves the opinions of families living within one dwelling in settlements of different sizes. The research objective is to find out the reasons for families to opt for cohabitation, what positives, negatives and limitations it

brings about. The work's purpose is to learn to what extent intergenerational relationships within families are influenced by thesis of cities/villages they live in and last but not least, how they are influenced by family members' behavioural models carried on from their childhood. As a tool to gather the required information, quantitative research with the use of an anonymous questionnaire was used. The practical section offers the presentation and graphical representation of the investigation's results.

Keywords: family, socialisation, family coherence, generation(s), cohabitation of generations, relationships, conflict, communication, intergenerational solidarity, behavioural transmission

Motto:

„ Chovej se ke svým rodičům tak, jak chceš, aby se k tobě chovaly tvé děti “.

Isokratés

Děkuji paní doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a trpělivost, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce. Děkuji respondentům výzkumu za vstřícné přijetí v rodinách, za jejich čas a spolupráci.

V neposlední řadě chci poděkovat své rodině, manželovi a dceři, a nejbližším přátelům, za poskytovanou podporu během celého mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 RODINA	14
1.1 DETERMINANTY POJETÍ RODINY	15
1.1.1 Členění rodiny	15
1.1.2 Funkce rodiny	16
1.1.3 Typologie rodiny	17
1.1.4 Rodina současnosti a její odklon od klasických hodnot	17
1.2 SOCIALIZACE JEDINCE, JEHO OVLIVNĚNÍ RODINOU	20
2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	23
2.1 PROJEVY AGEISMU MEZI GENERACEMI	25
2.2 AKTIVNÍ STÁRNUTÍ A MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITA	27
2.3 TRANSGENERAČNÍ PŘENOS CHOVÁNÍ V RODINÁCH, MEZIGENERAČNÍ UČENÍ	29
2.4 POMOC A PÉČE V RODINĚ	30
2.5 KOMUNIKACE V MEZIGENERAČNÍCH VZTAZÍCH	32
2.6 POSÍLENÍ KOMUNIKACE V RODINĚ PROSTŘEDNICTVÍM VNOUČAT	33
3 ROZDÍL ŽIVOTA VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ	35
3.1 VENKOVSKÉ PROSTŘEDÍ	36
3.2 MĚSTSKÉ PROSTŘEDÍ A JEDINEC	38
3.3 SOUČASNÝ TREND	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	42
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	42
4.2 METODY VÝZKUMU	43
4.3 ZPŮSOB A TECHNIKA SBĚRU DAT	43
5 ZPRACOVÁNÍ DAT A JEJICH INTERPRETACE	44
5.1 SOCIODEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY VÝZKUMNÉHO VZORKU	44
5.2 VLIV VÍCEGENERAČNÍHO SOUŽITÍ NA VZTAHY V RODINĚ	48
5.3 PROJEVY TRANSGENERAČNÍHO PŘENOSU VE VÍCEGENERAČNÍM SOUŽITÍ	55
5.4 NEJČASTĚJŠÍ KONFLIKTY V RODINĚ A JEJICH ŘEŠENÍ	63
5.5 SPOKOJENOST VE SPOLEČNÉM SOUŽITÍ	65
6 VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT SE ZAMĚŘENÍM NA DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	70
ZÁVĚR	73

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	76
SEZNAM GRAFŮ.....	77
SEZNAM TABULEK	78
SEZNAM PŘÍLOH	79

ÚVOD

V našem nejbližším okolí ve městě nebo na vesnici, na stejné ulici, v sousedním bytě, žijí možná společně dvě, tři, nebo i čtyři generace. Dříve bylo častým jevem, že velké rodiny příbuzných žily v rodinných usedlostech zejména na venkově. Všichni měli k sobě vztahově blízko a vzájemně si pomáhali. V moderní společnosti, kdy především mladí lidé touží po soukromí a zpravidla po založení vlastní rodiny preferují samostatné bydlení, je to spíše výjimka. Dnešní způsob uspěchaného životního stylu přináší změny ve výchově dětí, v požadavcích na vzdělání, ve stylu bydlení. Rychlé změny ve společnosti a změna životních podmínek vyžadují i jiný pohled na utváření vzájemných vztahů a společného soužití rodiny, které s sebou nese kladné, ale i záporné jevy. Vícegenerační soužití přináší klady i zápory, přesto se tento model soužití postupně vrací, jsou lidé, kteří jej ocení a vyhledávají. Stále více mladých z domova již nespěchá, věnují se studiu a profesnímu růstu, využívají i ekonomické výhody a řešení bytové situace. Mnozí volí soužití proto, aby se postarali o své rodiče nebo prarodiče, které nechtějí svěřit do péče ústavům a institucím, mnohým přijde soužití naprostou samozřejmostí a přirozeností.

Rok 2012 byl Evropskou unií vyhlášen „*Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity*“, cílem bylo navrhnout a realizovat projekty, které vytvoří do budoucnosti podmínky pro aktivní stárnutí, podpoří vstřícnější pohled celé společnosti a všech věkových skupin na podporu vitality a důstojnosti stárnoucích osob. Trvalým úkolem všech pokračujících a nově vznikajících aktivit je zdůraznit potřebu komunikace se staršími a nejstaršími generacemi, návrat k hodnotám moudrosti, morálním zásadám, návrat k obyčejnému lidskému porozumění, ke slušnému chování k lidem, kteří vytvářeli hodnoty, které nové generace využívají a mnohdy je zcela bezostyšně vydávají za své.

Možná právě nyní je správný čas zamýšlet se nad problematikou soužití v rodinách a pokusit se zjistit více o tom, co je ke společnému soužití v dnešní době rodiny vede. Zda je to přirozená sounáležitost a mezigenerační solidarita, očekávaná pomoc od členů rodiny, nebo jenom ekonomické důvody bez citových vazeb. Začíná se měnit pohled na soužití se starší generací celospolečensky? Dochází k návratu morálních zásad a mravních hodnot do života lidí? Prostředí současné rodiny vytváří natolik složité vztahy, že je nelze v zamýšlené práci obsáhnout, a proto se budeme věnovat pouze jednomu modelu společného soužití, a to soužití ve vícegenerační rodině a mezigenerační solidaritě.

Přes mnohé neshody generací, které mají „vždy pravdu“ platnou zpravidla jen pro dobu, ve které samy žily, přes mnohé boje o pozici „hlavy rodiny“, ale i přes náročnost péče o staré osoby, je propojení moudrosti, zkušeností a rad starých lidí dobrým a potřebným přínosem, a rovněž mnohdy zklidňujícím protikladem k živelným rozhodnutím a ukvapeným závěrům mladých. Soužití učí všechny vzájemné toleranci, hledání kompromisů, trpělivosti, vzájemné pomoci a sounáležitosti nejen v jednotlivých rodinách, ale v celé společnosti.

Cílem bakalářské práce je zjistit, proč v dnešní době volí některé rodiny soužití více generací společně, co jim toto soužití přináší a v čem je naopak omezuje. Dále chce zmapovat, do jaké míry má na soužití generací vliv okolního prostředí, velikost obce ve které žijí, a jaký vliv mají na soužití modely chování, které si každý přenesl z dětství a uplatňuje je ve svém dalším společném soužití s partnerem, dětmi a rodiči.

Práce je členěna na část teoretickou, která se zabývá popisem rodiny, modely rodiny, mezigeneračními vztahy, jejich podporou a posílením komunikace mezi generacemi.

Empirická část obsahuje výzkum, který byl prováděn dotazníkovým šetřením ve vybraných vícegeneračních rodinách, které žijí v obcích různé velikosti v rámci Jihomoravského kraje. Výsledky šetření jsou analyzovány a doplněny o interpretaci zjištěných dat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Existuje mnoho pokusů co nejdůstojněji definovat rodinu, záleží na úhlu pohledu, který se může, zejména vlivem vývoje společnosti, v jednotlivých obdobích značně lišit. O to složitější je vybrat jedinou definici rodiny.

Pro zvolené téma se zdá nejdůstojnější definice dle Průchy (1995, s. 189), který říká, že rodina je „nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.“

Obecně je možné rodinu charakterizovat jako malou skupinu, kterou tvoří osoby různého věku a pohlaví, jsou propojeny i mezigeneračně. Každá z nich má své místo a vzájemně se ovlivňují. Jsou zde zakořeněny různé názory, specifické rituály, společenská pravidla a vzájemné vztahy. Vytváří se zde prostor pro jednotlivé role, někdy s menší či větší autoritou. Jednotliví členové rodiny očekávají, a současně si i poskytují, vzájemnou ochranu a péči. Je to „instituce“, která svoje interní záležitosti před ostatními ukrývá, má svoji historii a paměť, uznává vlastní hodnoty, zvyky, tradice a morální zásady, žije si vlastním životem, vytváří si vlastní, pouze sobě srozumitelná pravidla. Současně je neoddělitelně provázána s okolním prostředím a s pravidly společnosti.

Satirová (1994, s. 328) uvádí: „Rodina je ve společnosti integrující jednotkou. Rodina je vlastně jednou z mála jednotek, jejíž geografický prostor a členstvo jsou natolik malé, že všichni mohou sedět v jednom pokoji a přitom se o nich ví“. Přirovnává rodinu ke vztahové síti, v níž jsou členové těsně propojeni i mezigeneračně, každý z nich má své místo, ovlivňuje ostatní, a ostatními je ovlivňován.

V neposlední řadě vytváří rodina pro své členy domov, Podracký (2004, s. 8) jej označuje slovy „Domov je budoucnost, domov je minulost, domov jsou tradice. Domov je tedy záležitostí kontinuity od minulosti do budoucnosti. Domov je společenskou záležitostí, není to jen hodnota sloužící jednotlivci, ale též jednatel musí sloužit hodnotě. Bez ostatních blízkých lidí není domova... (...) ...domov je tradiční morální řád, který je v člověku a je mu dán výchovou“.

System českých právních předpisů pracuje s pojmem rodina tehdy, má-li na mysli rodiče a biologické, nebo adoptivní děti, tedy „nukleární“ rodinu. Zpravidla přitom vychází z předpokladu uzavření manželství mezi dvěma dospělými opačného pohlaví. Z pohledu našeho tématu bude podstatné zabývat se i rodinou „rozšířenou“, kterou charakterizuje Giddens (1999, s. 156) „Sňatkem dvou partnerů se stávají příbuznými nejen oni sami, ale i jejich rodiče, sourozenci a další pokrevní příbuzní každého z nich... (...) ... pokud ale v jedné domácnosti žijí kromě obou rodičů a jejich dětí další příbuzní, hovoříme o rozšířené rodině.“

1.1 Determinanty pojetí rodiny

Současná společnost prochází velkými změnami a to sebou přináší existenci různých podob a forem rodinného soužití, nezáleží na tom, zda jde o rodiny založené legitimním sňatkem, biologickou či nebiologickou vazbou, ale na míře plnění základních funkcí. Pryč jsou doby, kdy svobodná matka vychovávající dítě sama, nebo nesezdané páry s dětmi byly spíše výjimkou a zpravidla budily pohoršení. Neustále se měnící vývoj společnosti přinesl období, kdy soužití více generací v jedné domácnosti, nebo ve vícegeneračním domě byly z různých důvodů běžné, přes období, kdy z takovýchto rodin mladí odcházeli a snažili se najít si vlastní bydlení, až po současnost, kdy se opět vrací model soužití se starší generací, byť mnohdy pouze z ekonomických důvodů a jen proto, že obě strany hledají výhody vzájemné pomoci a péče.

1.1.1 Členění rodiny

Existuje mnoho způsobů jak kategorizovat rodinu, vždy záleží na úhlu pohledu a kriteriích, dle kterých chceme postupovat. Pro naše potřeby je však nejvíce výstižné dělení podle Krause (2008, s. 80):

rodina nukleární (jaderná) – tvoří ji rodiče/partneři/ a děti, rodina dvougenerační;

rodina rozšířená (velká) – tvoří ji rodiče/partneři/ a děti, prarodiče a další příbuzenstvo

rodina rodová – vícegenerační;

rodina orientační – rodina, do níž se jedinec narodí a vyrůstá v ní jako dítě;

rodina prokreační – rodina, kterou jedinec později sám založí.

V současné společnosti dochází často k situacím, kdy jeden rodič, zpravidla matka, vychovává děti sám, dochází k opakovaným sňatkům, běžné je soužití partnerů s dětmi z předchozích manželství nebo vztahů, je tedy nutné rozeznávat i rodiny úplné, neúplné a doplněné, kdy jeden z rodičů není rodič biologický.

1.1.2 Funkce rodiny

Podle Krause (2008, s. 81) můžeme funkci rodiny vyjádřit a dělit následovně:

Sociálně-ekonomická

Určuje podíl jednotlivých členů rodiny na zabezpečení hmotných podmínek a potřeb rodiny samotné, rodina je i spotřebitelem, stává se článkem ekonomického systému společnosti.

Biologicko-reprodukční

Je základní podstatou rodiny, zajišťuje reprodukci lidského rodu, umožňuje svobodné rozhodování o počtu dětí, vytváří reprodukční základnu celé společnosti.

Socializačně-výchovná

Záměrně a cílevědomě působí na své členy tak, že dochází k jejich všestrannému rozvoji a adaptaci na stále se měnící životní podmínky a nástup technologií, praktické přípravě dětí na život a chování ve společnosti.

Emocionální

Základní a nezastupitelná, tvoří intenzivní citové vazby členů rodiny mezi sebou, pocit jistoty a bezpečí, vytváří láskyplné a optimistické podmínky pro výchovu a soužití.

Odpočinková, relaxační a zábavná

Naplnění volného času a společné aktivity zajišťují vzájemné poznávání, sepětí rodiny, rozvíjí soudržnost a důvěru mezi jednotlivci, zajišťuje odpočinek a obnovu duševní i fyzické pohody.

Ochranná, pečovatelská a zaopatřovací

Zajišťuje životní potřeby všech členů rodiny, biologické, zdravotní, hygienické, zvyšuje spoluúčast na zdravotní péči o seniory v rodině a jejich zaopatření.

1.1.3 Typologie rodiny

Podle toho, do jaké míry se rodině daří naplňovat její funkce ve výchovném a socializačním procesu potomků a členů samotných, rozlišujeme podle Heluse (2007, s. 152) mezi rodinou:

stabilizačně funkční – funkce a potřeby rodiny jsou naplněny, je zajištěna socializace a emoční stabilita;

funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy – sice se mohou vyskytnout problémy, ale jsou vyřešeny, nenaruší se chod rodiny a výchovný proces ve vztahu k dítěti, řešení problémů vztahy v rodině upevní a pozitivně rozvíjí;

problémovou – rodina má problémy, které sama není schopna vyřešit, obrací se o pomoc, ta je však pravidla krátkodobá a neúčinná, častým řešením bývá rozchod rodičů, kteří si myslí, že je to ve prospěch dětí;

dysfunkční – některé funkce rodina neplní, nebo jsou dlouhodobě narušeny, situace socializace dětí je ohrožena, rodina vyžaduje pomoc odborníků a institucí, ale pomoc nechápe a nespolupracuje;

afunkční – prostředí, kde dojde k zásadnímu narušení vztahů a neplnění funkcí, kde dochází k ohrožení dítěte patologickými jevy, řešení vede ke zbavení rodičů rodičovských práv a k umístění dítěte do náhradní péče.

1.1.4 Rodina současnosti a její odklon od klasických hodnot

Lze předpokládat, že již první člověk žil v různých pokrevně příbuzných skupinách, které vytvářely ty nejlepší podmínky pro zajištění přežití, sdílely kulturní hodnoty a náboženské rituály, obývaly společné teritorium.

Rodinou v tradičním pojetí bylo, jak uvádí Možný (1990, s. 18 a s. 46), do první poloviny 19. století soužití jedné velké „domácnosti“, do které patřili všichni v domě nebo

v usedlosti. Patřili sem nejen pokrevní příbuzní, ale i služebnictvo, tovaryši, čeledíni, děvečky, tří nebo čtyřgenerační rodiny byly v té době velmi nepravděpodobné nebo výjimečné, sňatky byly uzavírány ve věku kolem třiceti let, průměrný věk dožití byl nízký, kolem padesáti pěti let, tudíž se jednotlivé generace ob jednu již nemohly setkat. Samozřejmostí této doby bylo dodržování obecné morálky, tradičních zvyklostí, starostí o dobrou pověst, dodržování náboženských ustanovení, které vylučovaly instituci rozvodu.

Období průmyslové revoluce přináší i změnu do života společnosti, pracovní příležitosti soustředí obyvatelstvo do měst, zavedením školní docházky ubývá pomocníků z řad dětí, tak jak se mění společnost, začíná se měnit rodina a rodinné vztahy. V nové společnosti vzniká a převažuje model rodiny tvořené mužem, ženou a dětmi, model, který je charakteristický i pro současnou kulturu, žena je však stále viděna jen v pozici matky, vychovatelky a hospodyně.

Výrazná změna v pojetí rodiny nastává v 90. letech minulého století, kdy s rozpadem totalitního systému v Evropě dochází i v českých zemích ke zrychlení ve vývoji společnosti. S rychlou transformací společnosti, nástupem tržní ekonomiky, rozvojem podnikání, změnami v zaměstnanosti a v mezilidských vztazích dochází stále častěji k přesunu pozornosti k rodině, která se stává „místem uspokojování citových potřeb, místem přerozdělování ekonomických hodnot, místem konzumu a rekreace. Nová doba posílila význam rodiny jako útočiště před světem“, uvádí Matoušek (1993, s. 23 a s. 24), rovněž zde zdůraznil, že v rodině lze nalézat trvalé hodnoty a nejcennější co může rodina potomkům předávat, už není majetek ve fyzické podobě, ale vkladem pro budoucnost je vzdělání. Rodina tak zprostředkovaně poskytuje a zajišťuje předávání kulturních hodnot dalším generacím.

Dnešní rodina bývá z nejrůznějších pohledů kritizována, mnohdy je zpochybňován její význam, zcela jisté však je, že „přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nevýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat“ (Kraus, 2008, s. 79).

Matoušek (1993, s. 24) uvádí, že pro současnou rodinu je typické odkládání sňatků a plození dětí na dobu co nejpozději, ženy budují kariéru, mateřství je pro ně pouhou životní

epizodou, tady je nebezpečí, že u mnohých párů nedojde k založení rodiny vůbec. Zvyšují se tendence zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku, je možné, že takový vztah je spokojenější, ale mnohdy nestabilní a je nutné myslet na právní ochranu dětí narozených z tohoto vztahu. Postavení ženy ve společnosti se důsledkem emancipace výrazně změnilo, tím dochází i ke změně pozice muže ve společnosti. Mnohem více mužů přebírá i péči o chod domácnosti, což dokazuje i častější odchod mužů na rodičovskou dovolenou, svěřování dětí do péče muže po rozvodu manželství.

V současné rodině obecně klesá porodnost, páry se rozhodují, zda mít jedno dítě nebo žádné, u mnohých párů je dítě nahrazeno zvířecím členem rodiny. Stoupá procento celoživotně bezdětných žen a osob žijících tzv. „single“. Zvyšuje se rozvodovost a neochota uzavírat další sňatek, případně mít další dítě, pokud k tomu dojde, vznikají konflikty kolem péče o děti, konflikty mezi nevlastními rodiči a nevlastními sourozenci, děti jsou ve vlivu vlastního rodiče, který s ním již nežije, setkávají se jedinci z různých prostředí, každá rodina má své vlastní rituály, návyky a představy, jiné způsoby chování.

Tolerance společnosti k rozvodům a výchově přináší skutečnost, že dnešní třicátníci a čtyřicátníci nepřevzali od rodičů vzorce chování typické pro soužití rodiny, společnou výchovu dětí, nedovedou řešit běžné problémy života, neumí vzájemně komunikovat, nebyli vedeni k úctě k rodičům, partnerovi a mnohdy ani sami k sobě, v mnoha případech se i oni rozvádějí.

Další aspekty odklonu od modelu tradiční rodiny nalezneme u Krause (2008, s. 83-86):

Isolovanost vůči okolí – současná rodina nezná mnohdy ani nejbližší sousedy, snaží se uniknout před okolním světem do klidu k odpočinku a relaxaci.

Úbytek vzájemné komunikace – pracovní vytížení a vlastní aktivity rodičů snižují čas strávený s rodinou, a vzájemných setkání, dochází k dezintegraci, chybí čas na vzájemná sdělení radosti, zážitků i problémů.

Demokratizace uvnitř rodiny – mnozí rodiče přistupují na partnerské vztahy s dětmi, ale nevytýčí jasná pravidla, výchovu dětí řeší jejich předáním institucím, najatým chůvám nebo je „odkládají“ mezi drahé hračky a k televizorům. Děti jsou neskromné, povýšené, zvyšují požadavky. Na druhou stranu jsou odkázány na sebe a kamarády, uzavírají se do vlastního světa, v mnoha případech mají problémy s navazováním vztahů, citových vazeb, vyrůstají z nich nevyrovnané osobnosti, kterým chybí obyčejná lidskost, což se postupně

odráží na celkovém stavu společnosti, ze které se vytrácí morálka, soudržnost, úcta a respekt k druhým.

Diferencovanost rodiny podle socioekonomické úrovně – snaha vyrovnávat se jiným rodinám v životní úrovni, ztráta zaměstnání, dlouhodobé zdravotní problémy, patologické jevy v rodině mohou vyvolat finanční problémy. Řešení situace je nejprve v neúměrném půjčování finančních prostředků, zadlužování, později to vede ke ztrátě zbývajících majetku, k exekucím, hrozí postupné sociální vyloučení rodiny ze společnosti.

1.2 Socializace jedince, jeho ovlivnění rodinou

Ještě se nenarodil nikdo, koho by neovlivnilo to, co prožil v dětství, v pubertě a v adolescenci. Nezralý jedinec dlouho neumí odlišit co je dobré a co špatné, to, co vnímá v rodinném prostředí kolem sebe a u nejbližších přátel považuje za správné. Rozhodným činitelem utváření osobnosti jsou genetické předpoklady a je zpravidla jen otázkou času a vlivu prostředí zda se rozvinou nebo potlačí. Stejně důležité, ne-li důležitější, je pro utváření osobnosti sociální zkušenost, zážitky získané z kontaktů a v interakci s jinými lidmi a prostředím. Sociální chování se utváří na základě přímého zpevnění a to buď kladnou, nebo zápornou odpovědí na danou situaci. Tento celoživotní proces nazýváme socializací.

Pro samotný pojem „socializace jedince“ existuje mnoho definic, Helus (2007, s. 71) uvádí „Socializaci osobnosti můžeme definovat jako proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit, kterými na tyto vlivy odpovídá: vyrovnává se s nimi, podléhá jim, či je tvořivě zvládá“.

Obsah socializace

je osvojování si hodnotově-normativních prvků (hodnoty, mravy, normy, názory), mezilidsky vztahových (interakce s druhými lidmi, komunikace, kooperace), resultativních (způsoby užívání artefaktů), osobnostních (identita, orientace).

Mechanismy socializace

socializace lze uvést procesy učení, sociální učení, učení nápodobou, imitací, identifikací se vzorem, veškerým záměrným i nezáměrným chováním a řešením problémů běžného života v rodině.

Produkt socializace

je postoj jednotlivce k sobě samému, osvojení si chování, získání postoje a sociálních dovedností, které od něj jeho okolí a daná společnost očekává s ohledem na jeho věk, pohlaví a společenský status. Vedle rolí v tradičním slova smyslu se utvářejí „vzorce sociálního chování“, které nebývají vázány na vymezené oblasti společenského života, ale vyjadřují dlouhodobý vztah jedince k lidem či životu vůbec. Socializace přeneseně zprostředkovává zkušenosti, znalosti, mravní a morální zásady dalším generacím.

Helus (2007, s. 93-94) rozlišuje „funkční“ socializaci, kdy si jedinec zvnitřňuje pravidla, osvojuje hodnoty a normy tak, aby respektoval ostatní a pomáhal jim, a socializaci „nefunkční“, kdy je jedinec ovládán hodnotami a normami které jeho sociální rozvoj a cítění brzdí, chybí mu tzv. altruismus, zvláštní forma společenskosti, nesobecký zájem o druhé. Rozhodujícím zdrojem hodnot je sociální prostředí rodiny. Vlastnosti a návyky chování vznikají již v dětství, vytvářejí trvalou psychickou strukturu člověka a péče o následující generaci má výchozí kořeny v osobní zkušenosti s vazbou na rodiče a zejména vlastní matku.

Při přenosu modelů chování z rodiny orientační do rodiny prokreační lze mnohdy rozpoznat kladné i negativní vlivy vzniklé v dětství a dospívání. V problémově zatížených rodinách je předpoklad přenosu negativních jevů větší. Helus (2007, s. 153-160) takové rodiny dělí do několika skupin:

nezralá rodina: rodičem se stanou citově nevyzrálí jedinci, mající ekonomické a sociální problémy, neujasněný žebříček hodnot, „sami ještě děti“ o které je třeba pečovat, narozené dítě je zdrojem rozporuplných reakcí a přijetí;

přetížená rodina: základní předpoklady dobrého vývoje dítěte jsou splněny, rodiče zajistí výchovu a potřeby dítěte, ale za cenu vlastní přetíženosti jednoho z nich nebo obou;

ambiciózní: seberealizace rodičů jde na úkor rozvoje osobnosti jejich dětí;

perfekcionistická: klade na dítě nepřiměřené nároky bez ohledu na jeho schopnosti, zájmy a vlastní vůli, pokud dítě selže v očích rodičů, vnímá to jako svoji prohru a ztrácí sebevědomí, dochází k narušení citových vazeb s rodiči;

autoritářská: není respektován názor dítěte, rodiče používají zákazy, příkazy, mnohdy fyzické tresty, rozvoj osobnosti dítěte je potlačován, u dítěte se rozvíjí strach, lítost, nenávist a vztek, který bývá kompenzován agresí vůči okolí, zvířatům nebo ostatním dětem;

rozmazlující: vše se podřizuje přání a „rozkazům“ dítěte, vyrůstá z něj sobec, který nepřiznává chybu a vlastní nedostatky, nerespektuje osobnost druhého, neumí sám vynaložit úsilí k dosažení cíle;

nadměrně liberální a improvizující: dítě má v rodině naprostou volnost, vymyká se kontrole rodičů, rodiče si nejsou schopni vytýčit cíl výchovy, dítě se projevuje leností, vyhledává pochybnou zábavu a společnost, rodiče jeho chování omlouvají a problémy přehlíží;

odkládající: dítě je svěřováno do péče prarodičů, přátel, známých jak krátkodobě, tak i na několik dnů, rodiče řeší vlastní problémy, přetíženost, ale mnohdy tak získávají prostor pro vlastní zábavu a zájmy, u dětí nedojde k vytvoření pouta k domovu, jeho věcem, povinnostem, dítě nemá „pevné místo mezi ostatními“ a je narušeno jeho citové zrání, postupně nabývá dojmu, že nikam nepatří a že jej nikdo nechce;

disociovaná: vnější nebo vnitřní vztahy v rodině jsou vážně narušeny – izolovanost vnější se projevuje izolací od ostatních příbuzných, přátel nebo jiných rodin, rodina se brání styku s institucemi a kulturními zařízeními, multimedii, izolovanost vnitřní se může projevovat oslabením vzájemných vztahů, chybí vřelost, upřímnost, vcítění a zájem, dítě citově strádá (deprivace), druhou formou jsou konflikty v rodině, neustálé napětí, neklid, dochází k zanedbání domácnosti, fyzickému napadání, nevěrám a alkoholismu u dospělých, děti jsou traumatizovány z představy rozpadu rodiny.

Pro socializaci jednotlivce je rozhodující nejen výchovné prostředí vlastní rodiny, pedagogické působení školy, ale i vliv „životního“ prostředí, ve kterém žije. Je velmi obtížné srovnat malou vesnici a město s ohledem na rozdílnost výchovných, kladných i záporných podnětů. Podstatné je to, že od možností, které jedno z uvedených prostředí jedinci nabízí, se zpravidla odvíjí i jeho zaměření do budoucnosti. Ovlivní kvalitu jeho vzdělání, výběr povolání a společenských aktivit, jeho kulturní rozvoj, nasměruje i jeho zájmy a koníčky. Prostředí ovlivní vývoj a hloubku mezilidských vztahů a v neposlední řadě nasměruje styl výchovy v jeho rodině, což je důležitým měřítkem pozdějších vztahů dítěte k nejbližším lidem a společnosti.

2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

Z historicky dochovaných pramenů, z literatury, z učebnic, ale i ze současného pohledu na společnost lze vypožorovat různorodost v mezigeneračních vztazích. Konflikty generací existují ve všech kulturách, jsou ovlivněny věkem, životními zkušenostmi, odlišnou rolí v rodině (dítě, rodič, prarodič), a osobními vlastnostmi.

Termínem „generace“ označuje sociologický slovník „seskupení příbuzných věkových skupin, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách. Doba trvání jedné generace je přibližně 25-30 let“. (Jandourek, 2007, s. 91)

Délka trvání jedné lidské generace nelze stanovit přesně, zpravidla se odvíjí od přibližně od průměrného věku žen při prvním porodu. Díky prodlužování průměrné délky lidského života se stále častěji potkávají tři i čtyři současně žijící lidské generace. Jde o vícegenerační rodinu, kde děti, rodiče i prarodiče mají mnohem více společného času, prostoru a příležitostí pro to, aby se vzájemně učili toleranci, poskytovali si podporu a zajišťovali soudržnost rodiny.

Generaci lze chápat i jako velkou skupinu lidí socializovaných v přibližně stejném časovém období. Mají společný styl života, oblékání, bydlení, mají podobný způsob uvažování, byli vychováni v duchu stejných tradic a hodnot. Protože generaci nelze jednoznačně časově vymezit, začlenění jedince do jedné generace je relativní, patří sem lidé přibližně stejně staří, které označujeme za vrstevníky. Slovní spojení „dvě generace“ můžeme tedy chápat i jako soužití pokrevně spřízněných starých a mladých osob v jedné rodině kdy se „každá rozšířená rodina se skládá ze tří, někdy ze čtyř generací. Každá z těchto generací je nějak spojena s ostatními a ovlivňuje je“ (Satirová, 1994, s. 272).

Přestože se generace jedna od druhé navzájem vymezují oblékáním, poslechem jiné hudby, způsobem vyjadřování, stylem bydlení, názory na výchovu dětí, jinak vnímají materiální i duchovní hodnoty, do prokreační rodiny si přenášíme zkušenosti těch, co byli před námi. Specifika jednotlivých generací slouží jako inspirace, nebo poučení pro generaci následující. Názorové střety a neshody generací bývají většinou chápány jako hybná síla, vše co rodič udělá, co řekne, jak se chová, vše se jeví dospívajícímu dítěti jako špatné a hloupé. Je to ale i určitý stimul, aby se osamostatnilo. Vztahy mezi generací dětí a rodičů se nepře-

rušují, mizí jen vztah nadřízenosti a podřízenosti. Když dítě dospěje, založí vlastní rodinu a žije svůj život, bezděčně rodiče napodobuje. S přibývajícím věkem se s nimi v mnohém ztotožňuje, je připraveno pomáhat. Prodlužování doby společného života více generací však může být i zdrojem mezigeneračních konfliktů.

Vztahy střední a nejstarší generace jsou zpravidla pozitivní, podstatou vztahů je existující ambivalence: blízkost, láska, porozumění, vřelost, ale současně i nespokojenost, frustrace a zlost, postupně dochází k zvyšování počtu kladných vazeb a minimalizování konfliktů. Vágnerová (2007, s. 384) uvádí „Vztahy rodičů a dětí mohou být i v této době velmi rozmanité, s ohledem na prožité dětství, aktuální styl života mladší generace, ale i zdravotní stav seniorů, vzdělání a pohlaví příslušníků obou generací“. Dobré vztahy jsou pak většinou výsledkem kompromisů, tolerantních dohod, vyhýbání se konfliktním situacím, ponechání některých záležitostí bez komentáře, přehlednutí a ústupků. Pro udržení dobrých vztahů je důležité pravidlo vzájemného odstupu a soukromí, autonomie generací, „senioři dávají přednost kombinaci dostupnosti kontaktu s rodinami svých dětí se zázemím a soukromím vlastního bytu“ (Vágnerová, 2007, s. 378), ale současně chtějí udržovat emoční pouta se svými příbuznými. Můžeme konstatovat, že mnohdy i přes geografickou vzdálenost a navzdory „nuklearizaci“ rodiny vztahy neslábnou, členové rodiny žijící zvláště vyhledávají způsob, jak vztahy udržet návštěvami, společnými dovolenými nebo pomocí moderních komunikačních prostředků.

Rozpor mezi generacemi dnešní doby pramení ze stále se zrychlujícího vývoje společnosti, měnícího se stylu a způsobu života, nedostatečné nebo špatné komunikace. Lidé různých generací vnímají svět z pohledu svého věku, prožili část života v odlišné době, zažili jinou výchovu, kulturu, vyrůstali v různých ekonomických, sociálních a společenských podmínkách. Tento fakt je zpravidla vždy příčinou názorových střetů, starší generace má potřebu předávat své zkušenosti mladším a zdá se jim, že jejich rady nejsou náležitě doceněny a vyslechnuty. Mladší generace by se měla naučit naslouchat a být vstřícnější takovým radám. „Starší generace je studnicí neocenitelných zkušeností, poznatků, je nositelem tradic. Dokonce péče o ni může přinášet mladší generacím mnoho silných a uspokojujících emocionálních prožitků, může také ovlivňovat jejich hodnoty a měnit stereotypy“. (Rabušicová, 2011, s. 39)

Cibulec (<http://www.chovani.eu/souziti-tri-generaci/c236>) k problému soužití uvádí, že problematika mezigeneračních vztahů velmi široká a odlišuje tři druhy vztahů: subjektivní, objektivní a předsudky.

Subjektivní názor – příslušník generace nepřipustí chybu generace, ke které sám patří a vidí chyby pouze u generací jiných, tento názor může přebírat od jeho rodičů, kdy jeho rodiče zaujali stejné nebo podobné stanovisko k jiným generacím.

Objektivní názor – příslušníci jedné generace jsou si vědomi svých vlastních chyb, ale i chyb lidí z jiných generací.

Předsudky – jde o třetí druh vztahů, kdy děti zveličují význam vlastní zkušenosti, pro ně je to něco nového a jsou přesvědčeny, že ve stejné situaci před nimi nikdo nebyl, a kdy rodiče, ovlivnění stereotypy a zvyky ze svého mládí, dětem odpírají právo na vlastní myšlení, samostatnost a tvořivou činnost. Dochází k názorovým střetům, posléze i k zaujatému chování k osobám z jiných generací.

Cibulec zde dále rozlišuje mezi přednostmi a nedostatky mladé a starší generace. Mladí jsou bez životních zkušeností, ale jsou progresivnější a dravější, mají velkou životní sílu a touhu objevovat nové, kritizují nejen starší generace, ale i jejich vlastní, jsou učenliví, přízpůsobivější, ale i náročnější. Jako nedostatek lze uvést lehkovážnost, neukázněnost v chování a přístupu k hodnotám jak materiálním, tak i duchovním, uspěchanost a nutnost mít všechno hned. Předností starších generací je jejich promyšlené jednání, stálost ve vztazích a názorech, životní zkušenosti, ze kterých se dovedou poučit. K negativním znakům patří konzervatismus, mnohdy až úzkostné lpění na zásadách a normách chování, které již současná doba neuznává, neochota poznávat něco nového, měnit svůj klid a názory.

2.1 Projevy ageismu mezi generacemi

Na rozdíl od mnoha jiných kultur, je ve většině evropské společnosti pohlíženo na stáří negativně a staří lidé jsou neopodstatněně stavěni na okraj společnosti.

Podle Vidovičové (2008, s. 111) poprvé o diskriminaci na základě věku, o ageismu, hovořil Robert Butler, ředitel National Institute on Ageing v USA již v roce 1969, později vysvětlil: „Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří... (...) ... Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech. Ageismus do-

voluje mladším generacím vidět starší lidi jako odlišné od nich samých, a proto jim brání, aby se se staršími lidmi identifikovali jako s lidskými bytostmi.“

Ageismus lze chápat i jako určitý druh kvalitativní nerovnosti, jde vlastně o přesvědčení, že jedna skupina je v něčem výrazně lepší a upřednostňovanější než druhá. Žádná skupina není ochotna připustit, že jednání a chování je rozdílné právě věkovou odlišností v závislosti na předešlých zkušenostech získaných v různých životních fázích. Ageismus se rovněž neváže pouze ke stáří, ale s jeho projevy se mohou setkávat již i lidé poměrně mladí, a lidé středního věku.

Vidovičová mluví o termínu „ideologie věku“, který lze chápat ve dvou rovinách, v první, jako „legitimizaci lepšího postavení jedné věkové skupiny oproti druhé“ a ve druhé pohlíží na věk „v jeho sociálním významu, důležitosti, sociální nezbytnosti ve strukturách i interpersonálních vztazích/interakcích a pozorujeme využití jeho funkcí pro zjednodušování problematické reality, např. formou stereotypů“. Vidovičová (2008, s. 15)

Stereotypy lze vysvětlit tak, že většina lidí středního věku bude považovat dvacetileté za nadějně, schopné, budící obdiv a závist, ale seniory za neschopné, hodné soucitu nebo dokonce opovržení. Pokud se nad projevy ageismu zamyslíme, tak jistě každý alespoň jednou v životě zažil, že s ním někdo nespravedlivě jednal právě na základě jeho věku. Ve společnosti jsou rozšířeny i určité předsudky o tom, že starý člověk už nic nepotřebuje, nikam nemusí spěchat, nepotřebuje se učit nic nového, stáří spojují pouze s nemocí, bolestmi, nouzí a samotou, nehledají na něm žádná pozitiva. Ageismus ovšem nepředpokládá pouze negativní vztahy, ale i předsudky a stereotypy pozitivní, kdy mohou přehnané projevy soucitu nebo ochrany vyvolat v lidech pocity méněcennosti nebo podrážek.

V české společnosti se rozšířil určitý negativní trend mluvit o rostoucím počtu seniorů ve společnosti z pohledu zvyšujícího se finančního zatížení státu, dochází k projevům nepřátelství a diskriminace z důvodu věku, ageismu, což se, bohužel, přijímá společností již jako běžný jev. Současná doba přináší toleranci závislosti dětí a mládeže na rodičích, dokonce je podporovaná a omlouvaná dobou studia, nemožností najít práci, oddalováním založení vlastních rodin. Na závislost starých je pohlíženo jako nezbytnost v rovině společenské, často také jako obtíž v rovině individuální tj. v rodině, kde dochází ke zhoršování vztahů mladých a starých členů jednotlivých rodin, je důležité si uvědomit, že staří lidé vytvořili

hodnoty, které mladí využívají. Mladí si musí uvědomit, že jednou budou na místě starých a rozhodně se nebudou cítit dobře v zorném poli kritiky a osočování jejich dětí.

Pokud se zamyslíme nad vztahy v rodině vlastní, jistě by každý i tam našel příklad ageismu, byť mnohdy ne zcela vědomý, a už vůbec ne záměrný. I v rodině s velmi dobrými a harmonickými vztahy dochází čas od času k drobným rozepřím, které téměř vždy vznikají z naprosté malichernosti, špatné nálady či únavy, špatné, nebo nepochopené komunikace. Nezřídka pak takto vzniklé konflikty pokazí a zničí atmosféru rodiny na několik dní, případně týdnů. Vše pramení z faktu, že v rodině, která je pohromadě prakticky denně, se může projevit „ponorková nemoc“, anebo je příčinou hrozícího konfliktu rozdílný názor na vedení domácnosti, výchovu dětí, nebo vnímání okolního světa. V tomto okamžiku je nezbytné předejít hrozícímu konfliktu nastolením správné komunikace, vzájemným respektem, a ochotou ke kompromisu.

2.2 Aktivní stárnutí a mezigenerační solidarita

Rok 2012 byl Evropskou unií vyhlášen „*Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity*“ cílem bylo, a nadále je, podporovat vstřícnější pohled na seniory v celé společnosti. Zvýšit obecně povědomí o důležité roli starších a starých lidí ve společnosti, vytvořit podmínky pro aktivní stáří, respektovat lidskou důstojnost bez ohledu na zdravotní stav nebo životní situaci člověka, podpořit projekty zaměřené na vytváření příležitostí pro staré lidi, aby mohli zůstat dále aktivní. Starším a starým lidem trvá veškerá činnost déle, je to sice negativum, ale je to vyrovnáno pečlivostí, důkladností a systematičností v činnostech. Produktivita práce je dorovnána trpělivostí a vytrvalostí, pro takového člověka není problém vykonávat monotónní činnost, u které mladí zpravidla „nevdrží sedět“. U starších lidí stoupá zájem o všeobecný rozhled a informovanost o okolním celospolečenském dění, může vykazovat velkou intelektuální kulturu a přehled zejména v oblastech ve kterých v mládí pracoval.

Tak jako ostatní vyspělé státy, tak i Česká republika začíná čelit stárnutí populace, což se již nyní začíná promítat do všech oblastí společnosti, je třeba hledat nový přístup a možnosti v procesu vyrovnávání se s důsledky demografických změn. V aktivitách vztahujících se k práci se seniory a staršími lidmi je kladen důraz na podporu vitality a důstojnosti všech osob a vytvoření kultury aktivního stárnutí založené na společnosti vstřícné pro

všechny věkové skupiny, cílem je zdůraznit potřebu komunikace se staršími a nejstaršími generacemi, péči o ně, návrat k hodnotám, morálním zásadám, návrat k obvyčnému lidskému porozumění, vzájemnému chápání a slušnému chování k lidem, kteří vytvářeli hodnoty, které my dále využíváme a mnohdy si je zcela bezostyšně přivlastňujeme. Cílem je podpořit aktivní stárnutí a zaměstnanost, kdy je třeba vytvořit pracovní podmínky s ohledem na zdravotní stav, aktivizovat a zlepšit přístup k celoživotnímu vzdělávání, vytvořit podmínky pro účast na společenském dění aby nedocházelo k jejich izolaci a v neposlední řadě se zaměřit na podporu zdraví a preventivní zdravotní péče, maximalizovat počet roků prožitých ve zdraví a tím předejít závislosti starších lidí na jejich okolí a pomoci státu.

Podstatou je, aby aktivní řešení problémů a zájem přetrvaly i do budoucího období a nestala se aktuální pouze v časovém rozmezí několika roků. Od roku 2012 vznikají subjekty, nabízející projekty spojené s podporou aktivního stárnutí, a to jak na mezinárodní úrovni, tak i v rámci jednotlivých zemí a v jejich jednotlivých městech. Poskytují informace o novinkách v sociální oblasti, možnostech volnočasových aktivit, radí seniorům v oblasti finanční gramotnosti, bezpečnosti, možnostech dalšího vzdělávání, nebo v komunikaci se samosprávou obcí, odstraňování sociálního vyloučení, organizují pro seniory kurzy, školení, organizují setkávání seniorů při různých příležitostech. Základní myšlenky a cíle všech aktivit je možné shrnout do základních cílů: odstraňovat izolaci a vyloučení starších a starých lidí ze společenského dění, přiblížit mladým problémy a běžné situace stáří, které si neumí představit, a mnohdy by je neuměli řešit. Důležité je podpořit předávání znalostí a zkušeností mezi generacemi, rozmanitost vzdělávání pro všechny věkové skupiny a v neposlední řadě podporovat bydlení více generací – mladých rodin a seniorů společně, nebo v co největší blízkosti, což dá prostor pro mezigenerační solidaritu.

Mezigenerační solidaritu lze chápat jako probíhající vztahový proces mezi dětmi a rodiči, vzájemnost a podpora mezi staršími a mladými členy rodiny, každá generace nese vlastní zkušenosti a rozdílné vklady, rodiče se snaží udržovat rodinnou kontinuitu, ale děti hledají vlastní individualitu a nezávislost. Rozhodnou roli zde hraje rodinná soudržnost – citové a sociální vazby, časnost vzájemných kontaktů mezi členy rodiny, hodnotami, které rodina vyznává a může souviset s tím, zda kladou důraz na sociální sítě, nebo spoléhají na okruh nejbližších příbuzných.

2.3 Transgenerační přenos chování v rodinách, mezigenerační učení

„Lidská realita skýtá i zkušenosti předešlých generací, které jsou implikovány v ideologické stavbě společnosti a jejich podnětů. Člověk je osobnost, bytost, jež v nekonečnu nekonečna sami sebe tvoří.“ (J. A. Komenský)

K tomu, co podstatného využíváme pro náš současný život, a pro život dalších generací, přispěl transgenerační přenos zkušeností, znalostí, dovedností. Přenos kulturních vzorců poskytuje jedinci získat identifikační vzory jak v rovině rodinné, tak společenské. Seznamuje jej s očekávaným chováním mužské a ženské role a umožňuje mu se s nimi identifikovat. Rodiče a nejbližší členové rodiny se dítěti od jeho útlého věku stávají terčem pozorování a bezděčného napodobování, přenos chování bude odlišný u mužů a u žen, což ovlivní výchova ke genderovým stereotypům, ženy bývají zpravidla pečovatelkami a muži se učí síle a dominanci. Formování osobnosti je přímým odrazem života rodiny a kvality jejich vztahů. Rodiče fungují jako modely, vzorce, které lze napodobovat, kopírovat, převzít jejich postoje, ztotožnit se s jejich názory, nebo hledat podobné, jiné či naprosto odlišné. Interakce v rámci rodiny mu rovněž umožňuje praktické ověření získaných dovedností. Právě rodinní příslušníci hodnotí jeho chování mnohdy jako první a jejich kladné nebo záporné reakce jej rychle usměrňují v dalším procesu, „rodina tedy vytváří příznivou atmosféru pro sdílení i negativních zkušeností, členové rodiny nepoškozují jeden druhého“ Rabušicová (2011, s. 85). Nejde vždy jen o formování osobnosti dítěte, ale týká se i dospělého, který se do rodiny dostane např. uzavřením manželství. V takovém případě se mohou naučené a po léta zažité modely chování z rodiny původní diametrálně lišit od představ a chování rodiny, do které nový člen přichází, a dochází k různým názorovým střetům.

Pedagogický slovník uvádí model chování z pohledu psychologie jako „vzor, jehož chování subjekt napodobuje“ Průcha (1995, s. 121), a vzorce chování jsou základními jednotkami projevu člověka, které se tvoří v různých interakcích a zpětně ovlivňují jeho chování. Pro přijímání nebo odmítání vzorců chování má rozhodující vliv i sociální posilování odměnou nebo přiměřeným trestem, jedinec se učí správně reagovat a jednat žádoucím způsobem, respektovat a přijímat normy dané společností, ve které žije, a do níž se postupně začleňuje. V interakci s okolím si mnohdy poopraví nebo zcela přenastaví svoje vlastní postoje a začne se chovat jinak než je zvyklý z rodiny, nic to ale nemění na skutečnosti, že si po

zbytek života uchovává základ, který získal právě v rodině, a bude jej pouze měnit a rozvíjet.

Mezigenerační přenos chování můžeme velmi zjednodušeně nazvat rovněž „výměnou informací mezi generacemi“ – mezigeneračním učením. Tímto tématem se v současnosti zabývá Rabušicová (2011, s. 35) a uvádí že: „Mezigenerační učení je učením záměrným i nezáměrným, jak vědomé tak nevědomé, dále senzomotorické, verbálně kognitivní či sociální učení, celoživotní a všeživotní, převážně neformální a informální“. Zdůrazňuje, že z hlediska místa je možné mluvit o čtyřech prostředích pro všeživotní učení: práce, škola, komunita a rodina. Právě rodinu považuje za nejdůležitější jako místo, kde lze obousměrně předávat zkušenosti, poznatky a postoje v rodině, kdy jde o učení v konkrétní situaci, v interakci a společných činnostech více generací, dětí rodičů a prarodičů. Mezigenerační učení pak vysvětluje jako proces, ve kterém jedinci různého věku získají znalosti, dovednosti z každodenních situací, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastním životě. Zde se otevírá možnost využít mezigenerační učení k tomu, aby k sobě našly cestu rozdílné generace. Různé společné aktivity mohou napomoci k hledání rovnováhy a symetrie mezi mladými a starými, přispět k rozvoji a kvalitě vztahů, ale i v přístupu k hodnotám, zvykům a kultuře, které tak nezaniknou, ale naopak se rozšíří a upevní, a pradávny proces přebírání „dědictví“ po předcích bude pokračovat.

2.4 Pomoc a péče v rodině

Změnou životního stylu dochází k prodlužování lidského života, ale současně k postupnému stárnutí společnosti. Tento stav vzniká jednak klesající porodností, ale i prodlužováním věku dožití, podle dlouhodobých prognóz bude počet starších lidí v populaci vzrůstat i nadále. Česká republika se z hlediska stáří populace řadí do evropského průměru, obecně se u nás prodloužil průměrný věk u mužů na 75 roků a u žen na 81 roků.

Stárnutím populace přináší obavy z udržitelnosti financování důchodů, dostupnosti zdravotní péče a sociálního zabezpečení. Tyto obavy mohou být jednou z příčin oslabování mezigenerační solidarity ve společnosti. Vztahy jsou v současné době stále více problematické a méně srozumitelné. Dobré vztahy se zpravidla projevují nějakým druhem péče, která

může mít různé rozměry: fyzický, pracovní, ale i emocionálně etický, který se projevuje blízkostí, odpovědností a projevovanými city.

V oblasti péče o členy rodiny můžeme rozlišovat mezi činnostmi, které jsou neosobními aktivitami, ale současně i takovými činnostmi, které lze považovat za projev a důkaz našeho vztahu k jednotlivým členům rodiny. Můžeme hovořit o aktivitě citové, ale i o jejím rozumovém a volním rozměru. Druhý rozměr péče není přenositelný, obsahuje osobnostní a morální dimenzi, a je nenahraditelný pokud péči o rodinu vykonává profesionální poskytovatel.

Současnost přináší soužití generací nikoliv společné, ale jakoby vedle sebe, obě skupiny řeší své problémy samostatně, mladí necítí potřebu a povinnost starší generaci pomáhat a snaží se je předat do péče institucí. Staří, ač to nepřiznají, se bojí osamělosti. Rodina musí stále představovat rozhodující místo sociální integrace starých lidí. Vztahy mezi dospělými dětmi a jejich rodiči zpravidla neslábnou, jen je obě strany dávají méně často najevo. Přínosem ve vícegeneračních rodinách bývá rozdělení nákladů na provoz a údržbu domu nebo bytu, prarodiče se postarají o vnoučata a matky se mohou věnovat pracovní kariéře. Pro rodiče tato pomoc představuje novou úlohu v rodině, v rodině, která pro ně představuje splnění či výsledek životního cíle.

Postupně se situace obrací, rodičům začíná ubývat sil a zdraví, sami potřebují pomoc. To vyžaduje od dětí pravidelné návštěvy a pomoc, nebo přijetí rodiče do vlastní domácnosti. Zvládnutí této situace je zvláště náročná pro střední generaci a Haškovcová (2010, s. 64) ji označuje jako „sendvičová strategie“, kdy je nutné rozdělit čas na výchovu a pomoc dorůstajícím dětem a péči o stárnoucí a někdy již nemocné rodiče. Jde o jev, kdy je „na jedné straně generace dospívajících, případně už dospělých dětí s vnoučaty – na druhé straně generace rodičů, kteří jsou obvykle už v důchodu, často potřebují pomoc v nemoci a bezmoci...“ (Říčan, 1989, s. 333). Většina starých lidí tuto péči od svých potomků očekává a dává jí přednost před jakoukoli jinou formou péče. Zejména v případě bezmocnosti bývá psychická a fyzická pomoc z vlastní rodiny mnohem lépe přijata.

Vzájemné vztahy v rodinách jsou mnohdy ovlivněny kolísající potřebou pomoci a solidarity. Druh a množství pomoci se odvíjí od věku, aktivity, fyzické kondice a zdravotního stavu, někdy spočívá v poskytnutí rady, jindy fyzickou aktivitu, důležitá je pomoc úpravou bytu s ohledem na různá zdravotní omezení. Senioři se snaží zajistit si vše

potřebné sami, udržet si co nejdéle vlastní domácnost, nechtějí být na dětech závislí. Upřednostňují samostatnost a nezávislost v činnostech a v rozhodování, záleží jim na udržení osobní autonomie. Dojde-li ke vzniku závislosti na pomoci mladších, je pro ně těžké to přiznat, mají pocit, že se stali dětem přítěží. Vlastní selhání a nemohoucnost může být zdrojem pocitů úzkosti, strachu a apatie, v případě úbytku soudnosti vlivem různých onemocnění může docházet ke konfliktům s okolím a členy rodiny, kteří o něj pečují.

2.5 Komunikace v mezigeneračních vztazích

Člověk se vyvíjel jako společenský tvor v určitém prostoru a k jeho vývoji výrazně přispěla vzájemná komunikace a schopnost dorozumívání se. Vzájemná komunikace, výměna informací, názorů a pocitů, postojů, je významným prvkem společenské interakce. Základním pilířem komunikace mezi lidmi je přímá řeč, kdy můžeme vždy sledovat druhého.

Mezigenerační vztahy v rodině jsou přímo závislé na schopnostech a umění vzájemné komunikace. Neshody a nedorozumění často vznikají z nepřesného vyjadřování a špatného vzájemného pochopení, ne ze zlého úmyslu. Každá komunikace je vzájemný vztah mezi komunikátorem, tím kdo vyjadřuje myšlenku, a komunikantem, tím kdo naslouchá. Aby mohl být vztah vybudován, musí oba chtít komunikovat. Nelze nekomunikovat, i to, že neodpovíme slovy, otočíme se a odejdeme, je způsob komunikace a sdělujeme k věci určitý postoj.

Komunikovat lze na úrovni verbální, neverbální, ale v zásadě jde o dovednost, při které je nutné dobře položit otázku, aby bylo možné jednoznačně a srozumitelně odpovědět. Velmi důležité a obtížné je dobře naslouchat, vyvíjíme tím mnohdy intenzivnější činnost, než je samotné mluvení. Správným „nasloucháním“ můžeme odhalit i to, co řečeno není a řečeno být nemá, zvláště pokud je projev podpořen neverbálně. Správně naslouchat a pochopit je podstatou dobré komunikace mezi všemi členy rodiny. Lze se tak vyvarovat nesprávné interpretaci sdělení a předcházení zbytečným konfliktům. „Chceme-li druhé nejen informovat, ale také – a to častěji – získat, přesvědčit, podnítit k aktivitě, činu, musí nám především rozumět“. (Štěpaník, 2005, s. 16)

Jak řešit spory a rozdílnost v názorech? Jedna ani druhá strana se nechce vzdát svého, důležitý je především respekt a slušnost v jednání. Mezigenerační komunikaci je možné opřít o „uvědomění si rozdílů mezi lidmi různého věku, způsobených jejich fyzickými, ko-

gnitivními a psychosociálními postoji, vyplývajícími z rozdílných životních zkušeností daných odlišnými historickými kontexty“ (Rabušicová, 2011, s. 73)

Ideálním místem pro komunikaci je rodina, jejíž členové si k sobě vytvářejí pevné vztahy, navíc v teritoriu vlastní rodiny jsou k sobě otevření, upřímní, ale i shovívaví a chápaví. Komunikace v jednotlivých rodinách je pro nezaujatého posluchače mnohdy nesrozumitelná, má svůj charakter, vlastní kódy a specifika.

Komunikace se seniory vyžaduje respektování jistých specifických pravidel, dosavadní schopnost psychické adaptability klesá, starý člověk začíná být nejistý jak v neznámém prostředí, tak při rozhovoru s neznámými lidmi, jeho nejistota mnohdy vyústí v projev nepřiměřené reakce, je vztahovačný, nesnášenlivý, nebo naopak nereaguje vůbec, zvlášť pokud se přidávají problémy se zrakovým a sluchovým smyslem, kdy si může i dobře míněné jednání vysvětlit po svém. Ve vlastním projevu je pomalejší, opakuje již jednou sdělené, aby se ujistil, zda mu okolí rozumí. Pokud sdělovanému nerozumí nebo je špatně slyší, tak se pak raději stáhne do ústraní. Chybou v komunikaci obecně, nejen se seniorem je skákání do řeči, nenaslouchání, nesoustředěnost, nepozornost, netrpělivost, polemizování v nesprávnou dobu. Je důležité dávat najevo svůj zájem, udržovat oční kontakt, nezvyšovat hlas, mluvit srozumitelně v krátkých větách a vyhýbat se cizím slovům. Je dobré využít nonverbální komunikaci výraz, pohyby očí, úsměv, dotek rukou, pohlazení, výraz. Zejména v komunikaci mezi členy rodiny je podmínkou být slušný, slova děkuji a prosím nejsou nikdy zbytečná, respektovat soukromí a důstojnost druhého, respektovat druhého jako osobnost a akceptovat jeho názor, rozhodnutí a nesouhlas. Pokud je mezi osobami vybudovaný dobrý vztah, je zpravidla i komunikace radostná, optimistická, humorná, mnohé opravdové problémy jsou řešeny s nadhledem a bez emocí.

2.6 Posílení komunikace v rodině prostřednictvím vnoučat

Realita, že svá první vnoučata mohou mít již dnešní čtyřicátníci, u padesátníků je role prarodiče zcela běžná, potvrzuje současně i vlastní stárnutí. Přesto, že jsou ještě v aktivním pracovním procesu, stávají se prarodiči na „plný úvazek“. Začíná pro ně doba nových prožitků, posouvá se jejich generační příslušnost a vyvstává „potřeba otevřené budoucnosti. Vnouče je symbolicky chápáno jako pokračování vlastního života, zajišťuje určitou rodovou kontinuitu“ (Vágnerová 2000, s. 284)

Skutečnost, že jsou, jako prarodiče potřební je velmi pozitivně přijímáno zvláště tehdy, jsou-li ve věku vyšším, seniorském. Ve vztahu seniora k vnoučatům je významná nejen samotná citová vazba, ale senior v nich vidí přežití rodu, budoucnost, pokračování rodinné tradice. Vztahy k dětem ožívají ve vztahu k vnoučeti, objevuje se snaha o určité vynahrazení toho, co „jsme nestihli u svých dětí“. Láskyplný vztah k vnoučatům je určitým způsobem kvalitnější, kamarádštější, není narušován pocitem „rodičovské odpovědnosti“. Výchovou vnoučat pokračuje komunikace mezi generacemi, zpravidla je vždy lepší než s vlastními dětmi. Vnouče vnímá dědečka a babičku jako „partáka“ ke hře, zábavě, pošťuchování, jako laskavého vypravěče pohádek a příběhů. Hledá u nich často i zastání před rodiči, později podporu, radu a moudrost, hledá u nich čas, který zaměstnaným rodičům chybí. Co nejčastější kontakt s prarodičem je naučí vnímat a respektovat stáří. Podle Vágnerové (2000, s. 285) podporují prarodiče rozvoj i jiných vlastností a dovedností dítěte než rodiče, tím zajišťují předávání odlišných zkušeností, hodnot, tradic a norem jiné generace. Rovněž vnučky více chválí a povzbuzují a tím přispívají k rozvoji jejich sebevědomí. Vnoučata nejsou vnímána jako zdroj velké fyzické nebo materiální pomoci, ale o to důležitější je samotné setkávání, pomoc s drobnostmi, s úklidem, s nákupy, nebo zaběhnutím se vzkazem k sousedům. Mnohdy jsou vnoučata zprostředkovateli „kontaktů“ seniorů s nastupujícími technologiemi, ti ocení a vyhledávají pomoc se „zvládnutím“ mobilních telefonů, přeladění televizorů, ale i počítačů. Vnoučata mají více času, trpělivosti a pochopení pro starší členy rodiny. Jejich různé volnočasové aktivity, besídky, koncerty, sportovní zápasy, bývají místem pro společná setkávání všech generací v rodině, bývají těmi, kdo urovnávají vztahy a konflikty prarodičů a jejich dospělých dětí. Oblast společných zájmových aktivit, při kterých sdílejí nejstarší a nejmladší generace různé zkušenosti, dovednosti a znalosti vede k rozvoji jazykových a kulturních znalostí, předávání rodinné a národní historie, rozvoji sebeúcty a vlastní identity. Rabušicová (2011, s. 62) uvádí, že „vzájemnost učení se projeví v oblasti diskuzí nad politickým, sociálními a kulturními tématy“. Dospívající vnoučata získávají kompetence pro další život, přebírají „životní řád“, který jim pomůže k vlastnímu pocitu jistoty ve společnosti. Pokud rodina organizuje svoje činnosti a aktivity tak, aby neustále posilovala vzájemné vztahy, lze předpokládat, že nová generace promítne svoji osobní kladnou zkušenost s generacemi seniorů do vlastních postojů k seniorům celospolečensky.

3 ROZDÍL ŽIVOTA VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ

V době, kdy neexistovala dělba práce, nemohla vznikající lidská společnost zajistit obživu a potřeby svých členů, situace se začala měnit v době, kdy lov a sběr je postupně nahrazen pastevectvím a chovem prvních domestikovaných zvířat. S počátky a postupným rozvojem zemědělství dochází k trvalému usazení lidí na jednom místě a k oddělování řemesla od zemědělství, s koncentrací řemeslné výroby na jednom místě pak dochází ke vzniku měst. Proces dělby práce se i nadále prohluboval a došlo i rozvoji obchodní činnosti a posléze fyzické práce od duševní.

Vývoj společnosti prošel do současné doby mnohými sociálními a kulturními změnami a přinesl každému jedinci možnost zvolit si typ místa pro jeho život, venkovský, nebo městský. „Jeden ze základních sociálně ekologických vztahů – vazba k místu – v jednotlivých typech, fázích, mění svou povahu: na venkově je tato vazba daná více fyzickou povahou místa a druhem obživy z místní přírody plynoucí (nížiny vs. hory, vnitrozemí vs. pobřeží, klimaticky příznivé vs. drsné kraje), kterou poskytuje, a zůstává nezměněna, pokud nenastane silný, většinou spíše katastrofický tlak zvenčí, ve městě je člověk ve své volbě místa i způsobu obživy více determinován svou sociální příslušností k určité vrstvě, rodu, skupině, profesi, náboženství apod. a změna místa i profese je spíše plodem aktivního hledání.“ (Blážek, 1998, s. 47)

Každý jedinec se narodí nejen jako jedinečná bytost, ale rovněž do konkrétního prostředí, které lze charakterizovat jako neustále se měnící prostor, předměty, jevy, vztahy, jde o objektivní realitu, která tvoří jeho životní prostředí. Kraus (2008, s. 67) uvádí, že struktuře životního prostředí lze přiblížit jako propojení určitých sfér vztahů mezi lidmi a přírodou, lidmi a výsledky jejich aktivit, a lidmi a lidmi. Současná moderní doba otvírá možnosti pro život v celosvětovém, globálním, makroprostředí, možnost cestování, využívání moderních komunikačních a informačních prostředků jej ale „zmenšuje“ a sblíží lidi různých kultur.

Pokud se hodláme zabývat prostředím města a venkova máme na mysli prostředí lokální, které je charakteristické svou polohou, institucemi, architekturou, tradicemi, jazykem, společenským rozvrstvením obyvatel, jejich vzděláním, profesemi, majetkem, zájmy, rovněž společenskými a soukromými vztahy s okolním. Výstižně je charakterizuje Kraus (2001, s. 126) když uvádí: „Lokální prostředí lze definovat jako skupinu lidí žijících na ohraniče-

ném teritoriu, uznávající společné tradice, symboly, hodnoty (s vědomím jisté diferenciaci a zvláštností), užívající stejných institucí a služeb, žijící v jistém pocitu sounáležitosti a vnitřní bezpečnosti a připravenou ke společným činnostem“.

V obecném označení je to určitá oblast s typickými rysy a obyvateli, kteří upřednostňují podobný životní styl, jehož rysy nás ovlivňují a aniž si uvědomujeme, můžeme najít podobnosti v chování lidí, kteří vyrostli a žijí v tomto prostředí, pokud situaci obrátíme, můžeme pozorovat rozdíly v chování lidí, kteří vyrostli v prostředí odlišném, běžně se označujeme za venkovany nebo měšťáky.

3.1 Venkovské prostředí

Venkovským prostředím můžeme rozumět blíže nespecifikovaný shluk obytných sídel s počty obyvatel kolem 2000 tisíc či méně. Prostředí přináší klidnější a stereotypní způsob života, blízkost k přírodě, zachovávání tradic a zvyklostí, pro „venkovana“ je nejdůležitější zachovávat vztahy v rodině a širším příbuzenstvu. Svou povahou jsou více konzervativní, mnohem hůře se přizpůsobují novinkám a změně v soukromém životě nebo v zaměstnání, nestanovují si vysoké cíle a jsou skromnější, ale pokud se jim podaří dosáhnout z jejich pohledu něčeho výjimečného, rádi to dají na obdiv zbytku vesnice. Charakteristickým znakem venkova je „neustálá kontrola každého, a všeho, co se v okolí šustne“, následně je to podrobena řádné veřejné kritice, o to je složitější uchovat si své soukromí. „Na venkově je vše duchovní zároveň vtělené do jedinečné smyslově vnímatelné podoby. Každý člověk je sousedem, jeho oblečení vypovídá o jeho profesi, většina tradičních povolání je opět vysvětlitelná z jejich viditelného projevu. Budovy i oblečení lidí na venkově původně pocházely výhradně z místních zdrojů, lidé se dodnes živí převážně místní stravou. Základem venkova je vazba společenství na jedno určité místo a většina kontaktů se odehrává tváří v tvář s lidmi převážně známými“ Blažek (1998, s. 239).

Z pohledu jedné, nejvýše dvou generací zpět, byl venkov závislý na zemědělské výrobě. Tato zaměstnávala převážnou část obyvatel dané obce, dostat se na pracoviště byla otázka někdy jen pětiminutové jízdy na kole. Většina obyvatel pěstovala ovoce, zeleninu a drobné zvířectvo pro vlastní obživu, s tím byly spojené další práce kolem domu, zajištění krmiva pro zvířata. K tomu se přidalo obstarávání topení na zimu, opravy a údržba domu a hospodářských budov a volný čas pro rekreaci a odpočinek v podstatě žádný nezbýval. Na

dovolenou se nejelo, protože bylo nutné krmit zvířata, sušit seno nebo sklízet úrodu. Večer se trávil u televize, občas se „zašlo“ do kina, na ples nebo vesnickou tancovačku. Návštěvy kulturních akcí typu koncertů nebo divadla byly zpravidla zorganizovány formou zájezdů zaměstnatelem, sportovní vyžití končilo na místním fotbalovém plácku. Problémem bylo mnohdy i zajišťování nákupů, dostupnost služeb, lékaře a vyřizování záležitostí na úřadech. Děti jezdily do školy do sousedních vesnic nebo několik kilometrů do většího města. Jejich vzdělávání bylo směřováno zase na to, co se dalo využít na vesnici, zemědělská, lesnická nebo zahradnická škola, učební obory, častým jevem byl „odchod mladé generace za prací nejprve do těžkého průmyslu, do dolů, hutí a strojírenství“ jak uvádí Válka (2011, s. 106). Studium na vysoké škole bylo výjimkou.

Velké změny do prostředí vesnice přichází v devadesátých letech společně se změnami celospolečenskými, venkov hledá novou identitu a dochází k integraci obcí do přirozených mikroregionů. Rozhodující pro změny venkova byly restituce, privatizace a obnovení vlastnických práv k půdě, která „přestala mít pro vesnického člověka cenu, protože se změnil žebříček jeho hodnotových orientací“ Válka (2011, s. 88). Vlivem nových transformací zemědělských družstev a s rozvojem agropodnikatelské činnosti několika jednotlivců zaniká možnost dřívější masové obživy v zemědělství. Je nutností hledat ekonomické zajištění rodiny v jiných oborech, ve službách, v podnikatelské činnosti, nabízí se spojení právě agroturistiky se zajištěním požadovaných služeb, jako jsou, ubytovny, pensiony, restaurace, rekreační a sportovní zařízení, rovněž činnost v oblasti zpracování zemědělské produkce, pily, pivovary, nebo v oblasti automobilové dopravy. Nedostatek pracovních míst v obci nutí obyvatele k větší mobilitě, mladší jedinci již nevidí problém v cestování za kvalitním vzděláním, kulturou a sportovními aktivitami, a naopak, ve vesnicích zřizují praxe lékaři, dochází k rozvoji služeb, vznikají firmy a drobní podnikatelé v různých řemeslných oborech.

Venkovský život přináší mnohá pozitiva, zejména zdravější životní prostředí a návrat k přírodě, poskytuje i větší prostor pro soukromí jednotlivých členů rodiny. Výhody lze spatřovat v možnostech jakékoliv úpravy v domě nebo na pozemku, které nepodléhají stavebnímu povolení, investice vložené do vlastního majetku se neztrácí, ale předá další generaci, zahrada nabízí rekreační a sportovní aktivity. Celkové náklady na bydlení jsou zpravidla nižší, ale za cenu toho, že o vše se musí majitel postarat sám – od vývozu popelnic po rekonstrukci celého domu, byť prostřednictvím najatých firem.

K negativům života na vesnici lze uvést jednoznačně nedostatek pracovních příležitostí, malá nabídka služeb, málo obchodů, výběr zboží, vyšší ceny, omezené možnosti společenského, kulturního a sportovního využití špatná dopravní obslužnost.

3.2 Městské prostředí a jedinec

Městské prostředí je oblast s hustým osídlením a velkou koncentrací obyvatel. Pro konkrétní oblast „se stává obranným, správním, hospodářským kulturním a duchovním centrem, místem setkávání a napojení na sítě cest a přes ně potencionálně na celek známého světa“ Blažek (1998, s. 165).

Prostředí města se vyznačuje značnou tolerancí vůči všemu novému, pokrokovým myšlenkám, k cizincům. Je nositelem pokroku a hnací silou rozvoje ve všech oblastech společenského života. Na druhou stranu tady vzniká anonymní dav, dochází k zániku otevřených mezilidských vztahů a vzájemné pomoci, oslabuje se, nebo úplně zaniká institut sousedství, existuje zde mnoho neosobních kontaktů, prostředí je konzumní s rychlým životním stylem, každodenním ruchem a stresem. Lidé se potkávají, spolupracují, ale znají jen své nejbližší přátele a kolegy, mezilidské vztahy jsou chladné, na profesionální úrovni, nikoho nezajímá soukromí a problémy jeho spolupracovníků. Městští lidé tráví mnohem více času v zaměstnání a jejich profesní postavení pro ně představuje určitou prestiž, zaměstnavatelé na ně kladou nohem vyšší požadavky co se týče výsledků, tak i potřebného vzdělání. Ve městech lze předpokládat vyšší ekonomické možnosti obyvatelstva, na druhou stranu řeší vyšší náklady na bydlení, neustálé změny nájemného, nedostupnost vlastního bydlení z důvodu vysokých cen pozemků. Obecně zde, ale může docházet k většímu, hůře, kontrolovatelnému výskytu sociálněpatologických jevů, zvyšuje se podíl kriminality související s velkou kumulací lidí, nezájmu o druhého v nouzi nebo ve složitých sociálních situacích, k rychlejšímu šíření nemocí.

Výhodami může být propojenost obyvatel měst technickými a komunikačními prostředky, což přináší rychlejší životní tempo. Pozitivem jedince je jeho větší adaptabilita, racionálnost a samostatnost v řešení životních situací, je sociálně přizpůsobivější, rychleji se adaptuje na změny a přivyká novým podmínkám, komunikuje na lepší verbální úrovni, což mu umožňuje dosáhnout kvalitnějšího vzdělání, které pak dále nabízí širší možnosti volby povolání a profesí. V neposlední řadě má lepší přístup ke kulturním, společenským a sportovním

aktivitám. Znakem městského jedince bývá i jeho nedisciplinovanost, která souvisí s pocitem společenské anonymity. Městské prostředí nabízí jedincům různého věku a různé životní úrovně nepřeborné množství společenského a kulturního vyžití, sportovní a odpočinkové aktivity, různé mezigenerační programy a kurzy, nabízí členství v zájmových sdruženích, ale i lepší informovanost o možnostech využívání nabídek v péči o nemocné, znevýhodněné nebo osamocené jedince.

3.3 Současný trend

V současné době lze hovořit o přibližování venkovského prostředí k městskému a naopak. Obyvatelé venkova chtějí zažít komfort a pohodlí městského života, a naopak obyvatelé měst „odcházejí na venkov kvůli dětem a jejich zdravému vývoji nebo se tam vracejí, když se blíží k důchodovému věku“ (Blažek, 1998, s. 101).

Aktuální trend směřuje k bydlení při okrajích větších městských aglomerací, kdy dochází k pokusu vybrat jen pozitiva obou prostředí, venkovského a městského, a spojit je do podoby „ideálního bydlení“ – začala vznikat satelitní městečka. Vývoj ukazuje, že i tento trend má svoje slabá místa, že se v nově postavených lokalitách po společenské stránce nic neděje, a navíc dochází k naprosté izolaci zejména matek s malými dětmi, do popředí zájmu se dostává problém stálého dojíždění, za prací, vzděláváním, nákupy, tak i ke zhoršování, nebo nenavázání mezilidských vztahů. Vzhledem k tomu, že nově příchozí bývají zpravidla mladí lidé s malými dětmi, dosaženým vyšším vzděláním, žijí kulturou, sportem, jsou pracovní a ekonomicky aktivní, stávají se zdrojem závisti a pomluv. Výrazně jiná bývá i architektura nových domů, jejich technické řešení a vybavenost, pokud se k tomu přidává i odlišný životní styl, pohled na společnost, ekonomiku a politiku státu, pak dochází k sociálnímu napětí a vzniká prostor pro různé konflikty. Potom samozřejmě nemůže dojít k vytvoření dobrých sousedských vztahů. Příchozí obyvatelé zůstávají i po mnohaletém soužití a přes mnohé snahy o začlenění, pouhými „náplavami“ v očích starousedlíků. Mnozí záměrně kontakty s původními obyvateli nevyhledávají, právě pro zachování vlastního klidu a soukromí. Pokud se ale nově příchozí do společenského života obce začlení a jsou dobře přijati, můžeme předpokládat i pozitiva v podobě nových kontaktů, informací a přístupů k řešení problémů a jejich zapojení do dění v obci bude velkým přínosem pro její další rozvoj.

Pro Českou republiku je typické zastoupení malých a větších obcí a poměrně málo velkých měst, k velkoměstům lze řadit pouze Prahu, Brno a Ostravu. Přibližování venkovského života tomu městskému přineslo obohacení zejména v občanské vybavenosti, kulturních a vzdělávacích možnostech či v technickém zázemí. Válka (2011, s. 91) vidí návrat k vesnickému životu jako přirozený vývoj a posun „V důsledku modernizace bydlení a přejímání městského způsobu života dochází k unifikaci vesnických sídel“ a dále uvádí, že pobyt na letním bytě, chataření a chalupaření, se z devadesátých let vrací v podobě relaxačních forem, kdy určitá skupina nalézá na venkově nejen bydlení, obživu např. ve formě podnikání v agroturistice, ale nachází prostor pro trávení volného času a k rekreaci, v neposlední řadě přebírá a zachovává lokální kulturu a tradiční formy života.

Oblast životních podmínek obyvatelstva je výrazně ovlivněna vzdáleností od hlavních měst a úrovní občanské vybavenosti. Ke standardnímu dnes již patří školská zařízení, kulturní a sportovní vybavenost, zdravotní středisko, sociální služby, domovy důchodců, penziony, obchody, veřejné stravování, pošta a prostor pro politická a zájmová seskupení.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Téma mezigeneračních vztahů je natolik široké, že je nelze pojmut jako jeden celek a je nutné se zabývat jednotlivými oblastmi. Zaměříme se konkrétně na oblast soužití více-generační rodiny, na jevy, které ovlivní kvalitu soužití a vztahy mezi generacemi.

Pro uvedený projekt výzkumu můžeme zvolit kvantitativní výzkum, metodu standardizovaného vědeckého výzkumu, který popisuje jevy jednotlivých proměnných, kdy výsledky měření, sběru dat, lze zpracovat a interpretovat s použitím statistiky a je vhodný pro zkoumání rozsáhlých celospolečenských otázek. Cílem výzkumu bude prozkoumat jevy v oblasti mezigeneračních vztahů rodičů a prarodičů a zjistit jaký vliv na rodinné vztahy má více-generační soužití, do jaké míry je ovlivněno velikostí obce, kde rodiny žijí a zda se tu projevuje i transgenerační přenos chování.

Podle Chrásky (2007, s. 17) je třeba stanovit výzkumný problém, a to formou jednoznačné otázky, konkrétně a srozumitelně. Problém musí mít možnost empirického ověření a má vyjadřovat vztah mezi dvěma nebo více proměnnými.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

K dosažení výzkumného cíle byla stanovena hlavní výzkumná otázka:

- **Jaké specifické diference je možné identifikovat ve více-generačním soužití na venkově a ve městě?**

Dílní výzkumné otázky:

- **Má více-generační soužití vliv na vztahy v rodině?**
(otázky číslo 6, 7, 10, 16, 17, 18)
- **Do jaké míry ovlivňuje společné soužití rodiny výchovný model, který si přinesl jedinec z vlastního dětství?**
(otázky číslo 5, 8, 9, 13, 14, 15)
- **Jaké jsou nejčastější příčiny konfliktů a jejich řešení?**
(otázky číslo 11, 12)

- **Do jaké míry jsou lidé ve společném soužití spokojeni?**

(otázky číslo 19, 20, 21)

4.2 Metody výzkumu

Pro získání údajů, dat potřebných k ověření hypotézy, byl použit dotazník, velmi frekventovaná metoda získávání dat v pedagogickém výzkumu. Dotazník byl zhotoven v jednotné verzi pro všechny oslovené respondenty. Celkem obsahoval 21 otázek, 20 otázek bylo uzavřeného typu, kde respondenti vybírali z předem definovaných odpovědí, a jedna otázka byla polouzavřeného typu, kde měli respondenti volit z nabízených odpovědí nebo zvolit vlastní formulaci.

4.3 Způsob a technika sběru dat

Výběrový soubor tvořili respondenti dotazníku, a to osoby žijící společně ve vícegenerační rodině, vybrané záměrně ze základního souboru všech rodin.

Před samotným sběrem dat byl proveden „předvýzkum“, který je „jakýmsi zmenšeným modelem vlastního výzkumu (...) Provádí se na malém vzorku osob, takže získané výsledky neumožní činit závěry“ (Chráska, 2007 s. 27). V našem případě byl uskutečněn fyzickým předáním dotazníku 10 osobám, s kterými jsme zkonzultovali, zda pochopili otázky, zda jsou pro ně jasné a srozumitelné. Ve dvou případech bylo nutné otázku přepracovat, aby byla lépe srozumitelná a nebyla zavádějící. Samotné vyplnění dotazníku pak respondentovi v pilotní studii nezabralo více jak 15 minut. Vyplněné dotazníky z pilotního ověření nebyly zahrnuty do samotného výzkumu.

Sběr dat byl proveden osobním kontaktem s celkem 100 respondenty (50 žijících ve vícegenerační rodině ve městě a 50 respondenty žijících ve vícegenerační rodině na venkově. Šetření bylo prováděno v období měsíců září až prosince roku 2013, v rámci Jihomoravského kraje. Jedná se o poměrně velký region, jeho zvolením jsme však docílili rovnoměrného zastoupení obcí různých velikostí, od vesnic až po krajské město. Dotazník byl předaný i vyzvednutý osobně, během vyplnění jsme byli přítomni a tím jsme nejen dosáhli 100% návratnosti, ale hlavně jsme byli schopni pružně reagovat na případné dotazy, nejasnosti a problémy při vyplňování. Tento způsob byl sice velmi časově náročný, nicméně přinesl očekávané výsledky.

5 ZPRACOVÁNÍ DAT A JEJICH INTERPRETACE

Získaná data z dotazníku byla, dle Chrásky (2007, s. 40), zpracována a roztríděna „čárkovací metodou“ a vložena do tabulky v programu Microsoft Excel. Hodnoty dosažené při měření byly uspořádány do tabulky četností a po té bylo provedeno grafické znázornění. Typy grafů byly použité různé a byly doplněny o interpretaci výsledků.

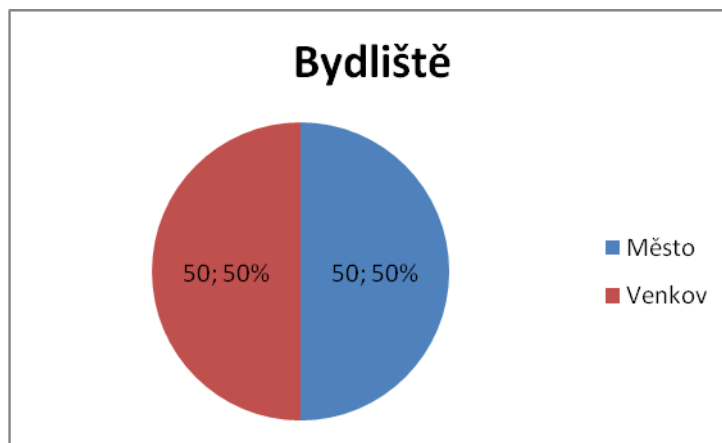
Absolutní četnost je vyjádřena zkratkou a. č., relativní četnost je pak označena symbolem %.

V první části jsou zpracovány sociodemografické charakteristiky výzkumného vzorku a následně jsou hodnoceny okruhy otázek, které odpovídají jednotlivým dílčím cílům. Jedná se o míru vlivu společného soužití na vzájemné vztahy, do jaké míry jsou tyto vztahy ovlivněny prostředím, ve kterém jedinec vyrůstal, jaké jsou nejčastější konflikty a jak jsou řešené a konečně do jaké míry jsou ve vícegeneračním soužití spokojeni.

5.1 Sociodemografické charakteristiky výzkumného vzorku

V úvodní části dotazníku byly zjišťovány sociodemografické údaje. Pomocí otázky číslo jedna – „Kde žijete?“ – došlo k základnímu roztrídění respondentů na dvě skupiny. Další otázky zjišťovaly, do které věkové skupiny respondent patří, v jakém typu soužití dotyčný žije a jaká je frekvence jeho setkávání s ostatními členy rodiny.

Celkový počet respondentů čítal 100 osob, a jak už jsme uvedli výše, dotazníky byly distribuovány osobně a tudíž i cíleně. Tím došlo k rozdělení zkoumaného vzorku na dvě poloviny. Respondentů žijících ve městě bylo 50 (50 % z celkového počtu respondentů) a stejně bylo i jedinců žijících na vesnici 50 (tedy 50 % z celkového počtu respondentů).

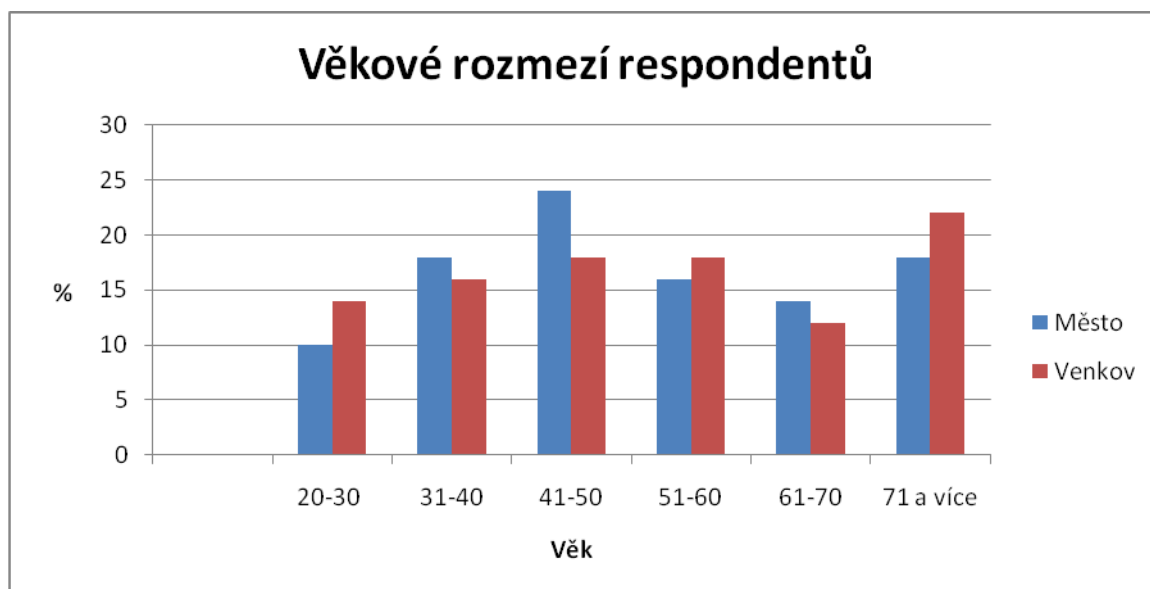
Graf 1 Rozdělení respondentů podle bydliště

Zdroj: vlastní výzkum 2013

Dalším důležitým kritériem pro rozdělení respondentů byl věk. Celkem bylo zvoleno šest věkových skupin. Věkové rozmezí od 20 do 50 let bylo považováno za reprodukční období a rozmezí od 51 a více, pak za období seniorské. Nejvíce respondentů bylo zastoupeno u města ve věkovém rozmezí 41-50 roků (24 %), a na vesnici pak 71 a více roků (22 %). Dotazníky se však podařilo distribuovat tak, že věkové rozložení respondentů je rovnoměrné, viz tabulka 1 a graf 2.

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle věku

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
20-30 roků	5	10,00	7	14,00	12	12,00
31-40 roků	9	18,00	8	16,00	17	17,00
41-50 roků	12	24,00	9	18,00	21	21,00
51-60 roků	8	16,00	9	18,00	17	17,00
61-70 roků	7	14,00	6	12,00	13	13,00
71 a více roků	9	18,00	11	22,00	20	20,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

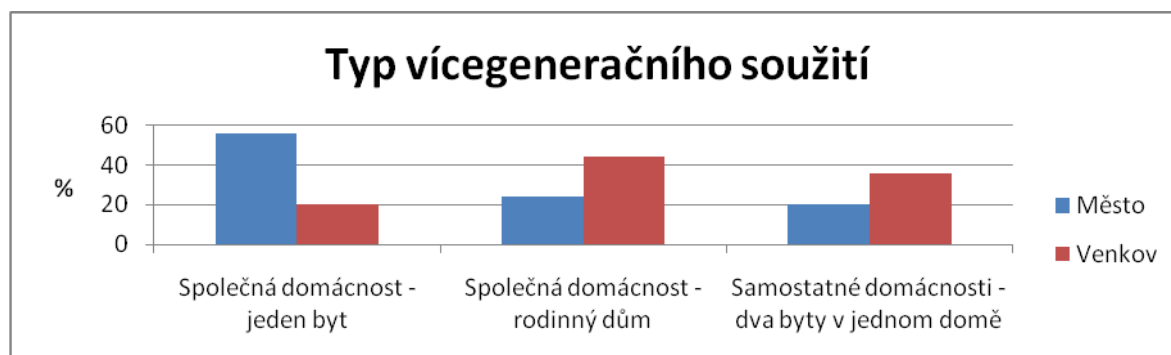
Graf 2 Rozdělení respondentů podle věku

Zdroj: vlastní výzkum 2013

V třetí otázce dotazníku bylo zjišťováno, v jakém typu vícegeneračního soužití respondenti v současné době žijí. Ve městě žije nejvíce osob ve společné domácnosti, kdy sdílejí jeden byt (56 %), následuje společná domácnost, ale v rodinném domě (24 %) a teprve pak se jedná o dva byty v jednom domě (20 %). Na venkově jsou výsledky jiné. Nejvíce respondentů bydlí ve společné domácnosti v jednom domě (44 %), následují dvě domácnosti v jednom domě (36 %) a nejméně jich žije v jedné společné domácnosti v bytě (20 %).

Tabulka 2 Typ vícegeneračního soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Společná domácnost – jeden byt	28	56,00	10	20,00	38	38,00
Společní domácnost – jeden dům	12	24,00	22	44,00	34	34,00
Samostatné domácnosti – dva byty	10	20,00	18	36,00	28	28,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

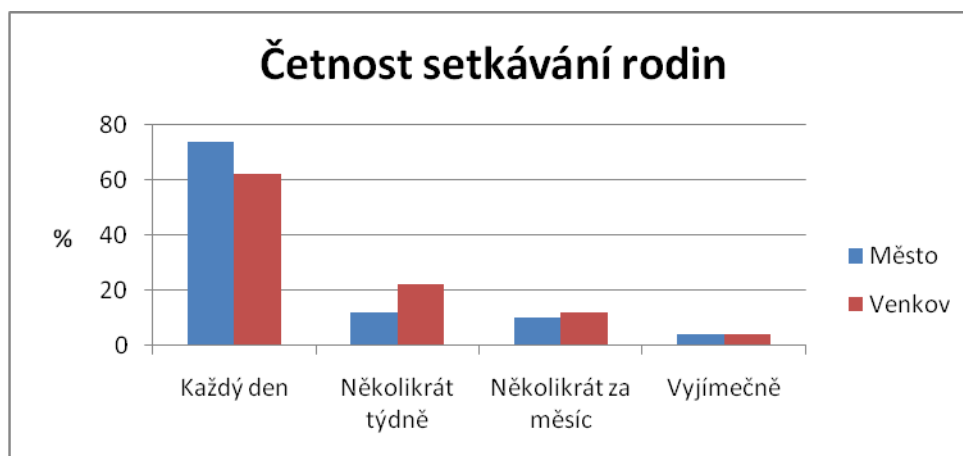
Graf 3 Typ vícegeneračního soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Čtvrtá otázka dotazníku zjišťovala, jakou frekvencí se obyvatelé domácností setkávají. Ve městě dochází v naprosté většině ke každodennímu kontaktu (74 %), což koresponduje s předchozí otázkou, kde nejvíce obyvatel ve městě sdílí společnou domácnost v jednom bytě, kde je vzájemné střetnutí prakticky nevyhnutelné. Následuje několikrát týdně (12 %), několikrát za měsíc (10 %) a nejméně pak zazněla odpověď výjimečně (4 %). Na venkově je trend podobný, opět lze pozorovat spojitost s předchozí otázkou. Rodinný dům nabízí již více soukromí než byt a proto je frekvence každodenního setkávání nižší než ve městě (62 %), lidé se setkávají několikrát týdně častěji než ve městě (22 %), frekvence setkávání několikrát za měsíc je téměř shodná s městem (12 %) a zcela shodná je v odpovědi výjimečně (4 %).

Tabulka 3 Četnost setkávání rodin

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Každý den	37	74,00	31	62,00	68	68,00
Několikrát týdně	6	12,00	11	22,00	17	17,00
Několikrát za měsíc	5	10,00	6	12,00	11	11,00
Výjimečně	2	4,00	2	4,00	4	4,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

Graf 4 Četnost setkávání rodin

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

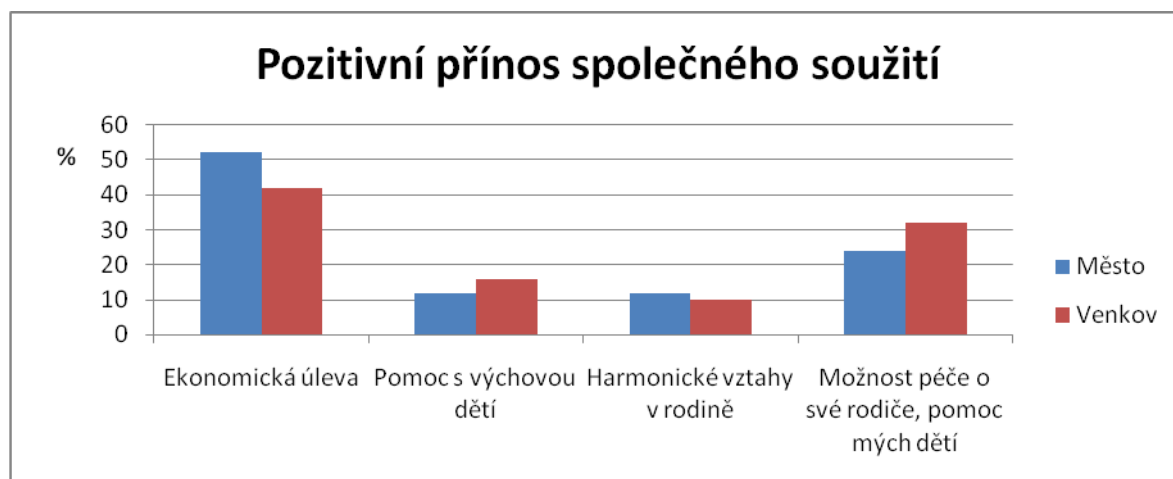
5.2 Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině

Celkem pět otázek v dotazníku mělo za úkol zjistit, jaký vliv má mezigenerační soužití na vztahy v rodině.

Otázka číslo šest v dotazníku se dotazovala respondentů, zda se dá v soužití najít něco, co má pozitivní vliv na společné soužití. Dá se konstatovat, že odpovědi byly ve městě i na vesnici velmi podobné. Jako největší výhodu vidí respondenti v oblasti ekonomické úlevy (město 52 %, vesnice 42 %) Následuje možnost postarat se o své rodiče (město 24 %, vesnice 32 %), dále pak pomoc s dětmi (město 12 %, vesnice 16 %) a konečně je zmíněný pozitivní vliv na harmonické vztahy v rodině (město 12 % a vesnice 10 %)

Tabulka 4 Pozitivní vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ekonomická úleva	26	52,00	21	42,00	47	47,00
Pomoc s výchovou dětí	6	12,00	8	16,00	14	14,00
Harmonické vztahy v rodině	6	12,00	5	10,00	11	11,00
Možnost péče o své rodiče, pomoc mých dětí	12	24,00	16	32,00	28	28,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

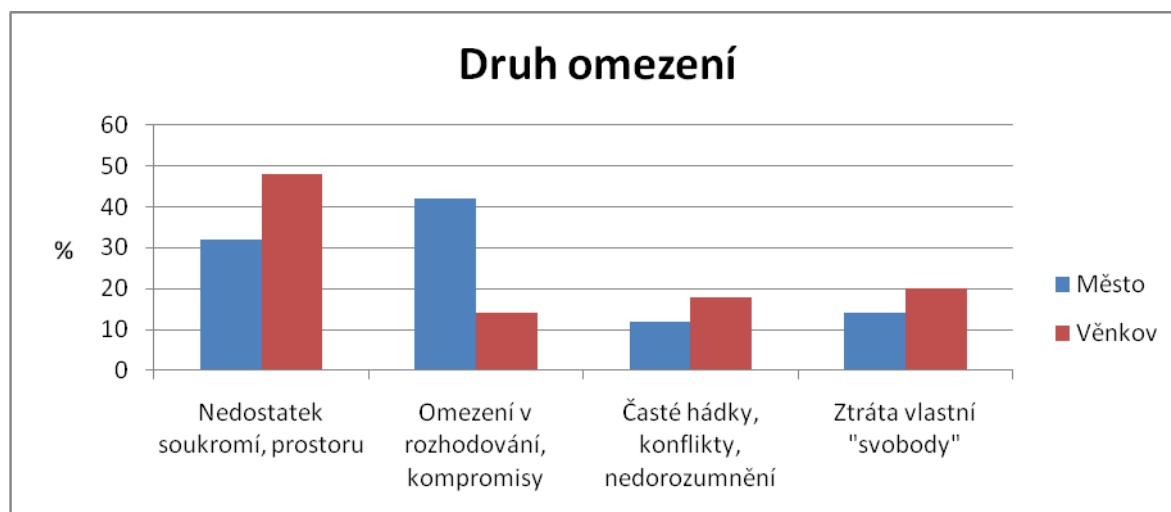
Graf 5 Pozitivní vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Pro zjištění negativních dopadů vícegeneračního soužití na vztahy v rodině nám posloužila otázka dotazníku číslo sedm. Zde jsme mohli mezi městem a vesnicí zaznamenat podstatné rozdíly. Zatím co ve městě je největším problémem omezení ve vlastním rozhodování (42 %) a nedostatek soukromí (32 %), na vesnici je nedostatek soukromí vnímán jako palčivější problém (48 %) než omezení v rozhodování (14 %). Mnohem více je vnímána ztráta „osobní svobody“ (20 %) a časté konflikty (18 %). Ve městě měla ztráta osobní svobody (14 %) téměř shodné zastoupení jako časté hádky a nedorozumění (12 %).

Tabulka 5 Omezení v souvislosti s vícegeneračním soužitím

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Nedostatek soukromí, prostoru	16	32,00	24	48,00	40	40,00
Omezení v rozhodování, kompromisy	21	42,00	7	14,00	28	28,00
Časté hádky, konflikty, nedorozumění	6	12,00	9	18,00	15	15,00
Ztráta vlastní „svobody“	7	14,00	10	20,00	17	17,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

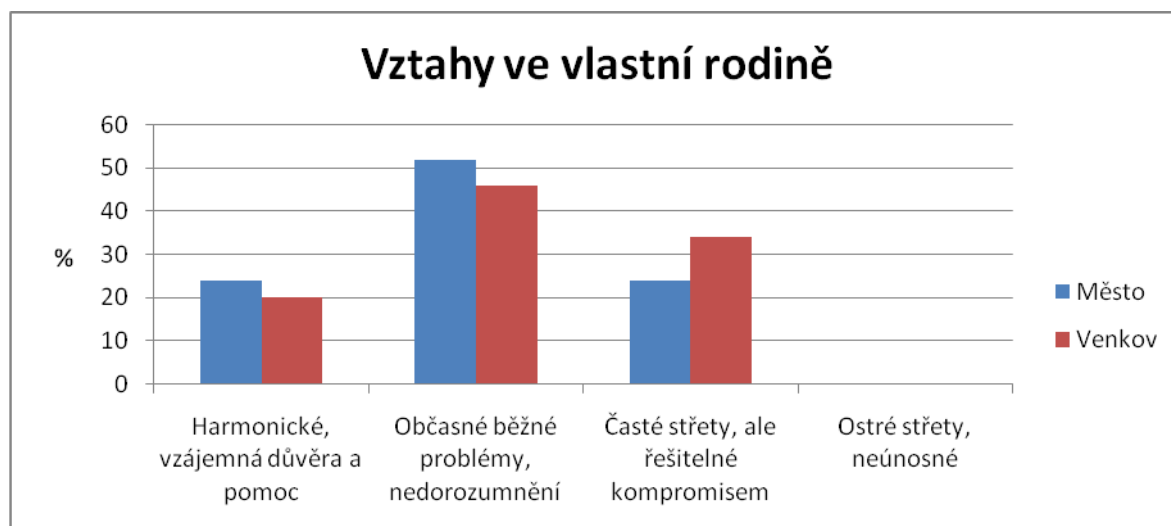
Graf 6 Omezení v souvislosti s vícegeneračním soužitím

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Vztahy ve své vlastní rodině měli respondenti zhodnotit v dotazníku v otázce číslo deset. Vyjádření dopadlo podobně ve městě i na vesnici. Nejvíce byly zmíněny občasné hádky a nedorozumění (město 52 %, vesnice 46 %), na druhém místě se však objevily již vážnější střety, vždy však řešitelné kompromisem (město 24 %, venkov 34 %), za harmonické považuje vztahy ve své rodině 24 % respondentů z města a 20 % respondentů z venkova. Ostré střety a neúnosné konflikty neoznačila ani jedna skupina respondentů.

Tabulka 6 Vztahy ve vlastní rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Harmonické vztahy, vzájemná důvěra a pomoc	12	24,00	10	20,00	22	22,00
Občasné běžné problémy, nedorozumění	26	52,00	23	46,00	49	49,00
Časté střety, ale řešitelné kompromisem	12	24,00	17	34,00	29	29,00
Ostré střety, neúnosné	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

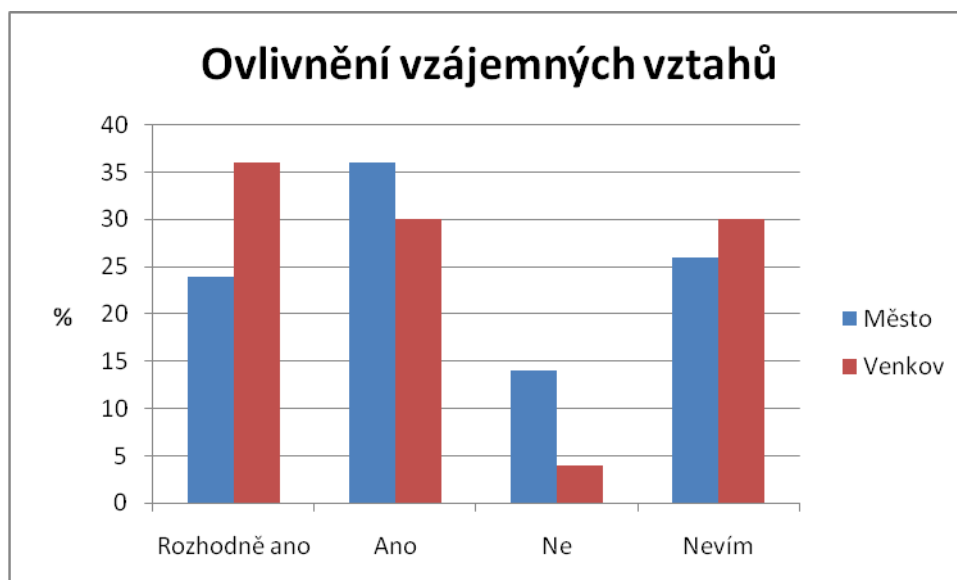
Graf 7 Vztahy ve vlastní rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Zda za případné problémy v rodině „může“ právě vícegenerační soužití, zjišťovala v dotazníku otázka číslo šestnáct. Zde nadpoloviční většina v obou skupinách uvedla, že rozhodně ano (město 24 %, vesnice 36 %) nebo ano (město 36 %, vesnice 30 %). Poměrně velká část respondentů si není jistá a zvolila na tuto otázku odpověď nevím (město 26 %, venkov 28 %). Příčinu problémů plynoucích z vícegeneračního soužití nespatřuje ve městě 14 % dotazovaných, a na venkově pouhá 4 %.

Tabulka 7 Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Rozhodně ano	12	24,00	18	36,00	30	30,00
Ano	18	36,00	15	30,00	33	33,00
Ne	7	14,00	2	4,00	9	9,00
Nevím	13	26,00	15	30,00	28	28,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

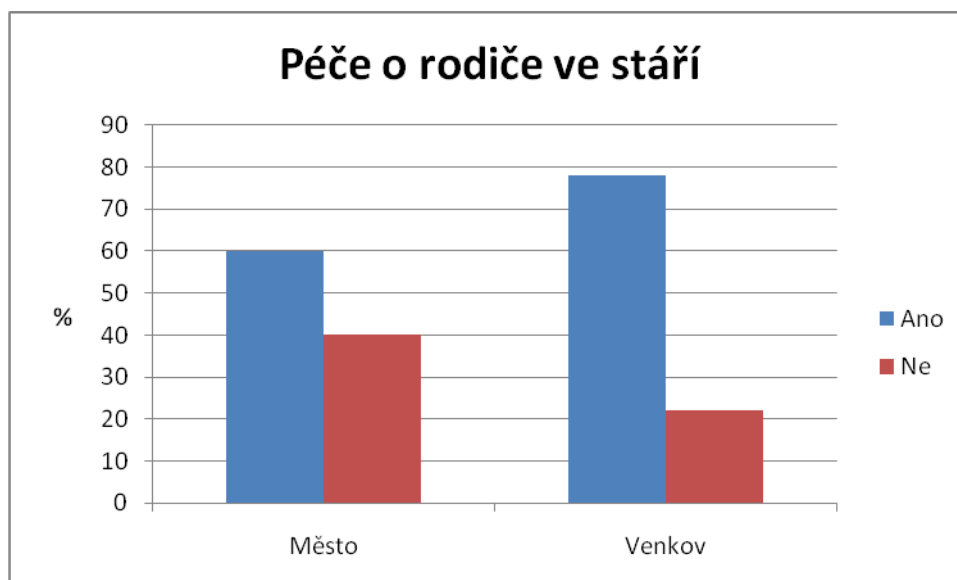
Graf 8 Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Důležitou a podstatnou skutečností bylo zjistit, do jaké míry jsou respondenti ochotní se v případě potřeby, postarat o svoje rodiče. Zde respondenti v nadpoloviční většině v obou skupinách odpověděli, že ano (město 60 %, venkov 78 %). O rodiče se není ochotno postarat 40 % respondentů ve městě a 31 % respondentů na venkově.

Tabulka 8 Ochota postarat se o své rodiče ve stáří

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ano	30	60,0	39	78,00	69	69,00
Ne	20	40,00	11	22,00	31	31,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

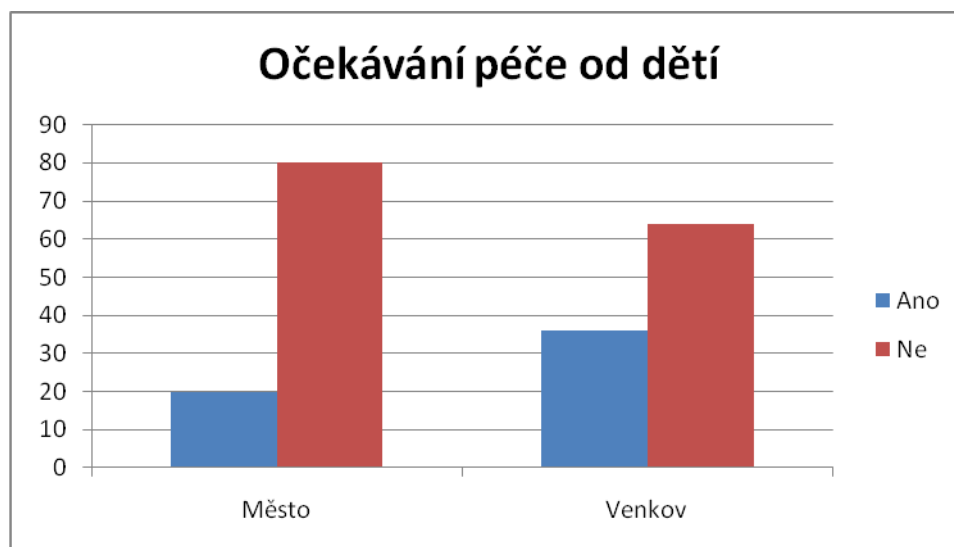
Graf 9 Ochota postarat se o své rodiče ve stáří

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Pro porovnání s předchozí otázkou, zda jsou děti ochotny postarat se o své rodiče, byla položena další otázka, zda respondenti naopak očekávají péči a pomoc od svých vlastních dětí. Zde vyšly odpovědi naprosto opačně. Péči neočekává 80 % respondentů ve městě a 64 % na venkově. Na případnou pomoc od svých dětí spoléhá pouze 20 % respondentů ve městě a 36 % respondentů na venkově.

Tabulka 9 Očekávání péče od svých dětí ve stáří

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ano	10	20,00	18	36,00	28	28,00
Ne	40	80,00	32	64,00	72	72,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

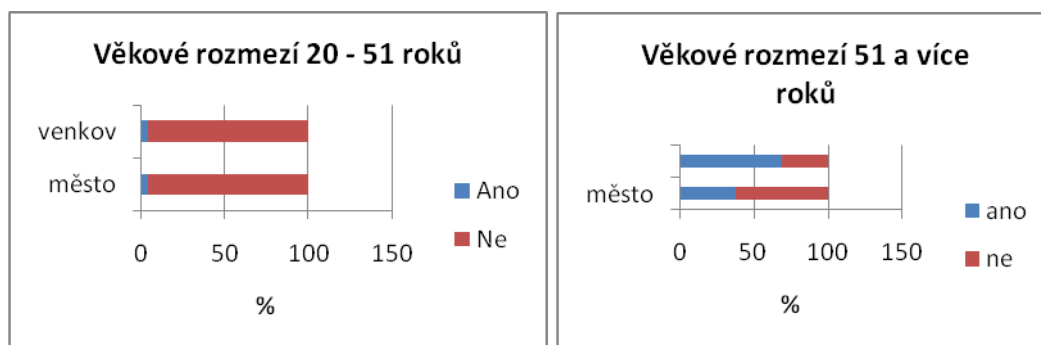
Graf 10 Očekávání péče od svých dětí ve stáří

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Předchozí dvě otázky přinesly natolik zajímavá data, že se nabízelo zjistit, zda se budou odpovědi na otázku očekávání péče od svých dětí ve stáří lišit v závislosti na věku respondenta. Zkoumaný vzorek jsme tedy rozdělili dle věku na dvě základní skupiny. Na reprodukční věk (20-50 roků) a věk seniorský (51 a více). Při porovnání dat jsme zjistili velké rozdíly nejen v závislosti na věku, ale také na prostředí. Ve skupině v reprodukčním věku vyšly výsledky shodně ve městě i na venkově. Naprostá většina péči od svých dětí neočekává, (město 96,15 % a venkov 95,83 %). V seniorském věku je však již situace jiná. Zde se ukázaly poměry ve městě a na venkově zcela opačně. Ve městě péči neočekává 62,5 % a očekává 37,5 % dotázaných. Na venkově na děti naopak spoléhá 69,23 % dotázaných a jen 30,77 % s touto pomocí nepočítá.

Tabulka 10 Očekávání péče od svých dětí ve stáří v závislosti na věku respondenta

	Věková hranice 20-50 roků						Věková hranice 51 a více roků					
	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV		MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ano	1	3,85	1	4,17	2	4,00	9	37,50	18	69,23	27	54,00
Ne	25	96,15	23	95,83	48	96,00	15	62,50	8	30,77	23	46,00
Celkem	26	100,00	24	100,00	50	100,00	24	100,00	26	100,00	50	100,00

Graf 11 Očekávání péče od svých dětí ve stáří v závislosti na věku respondenta

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

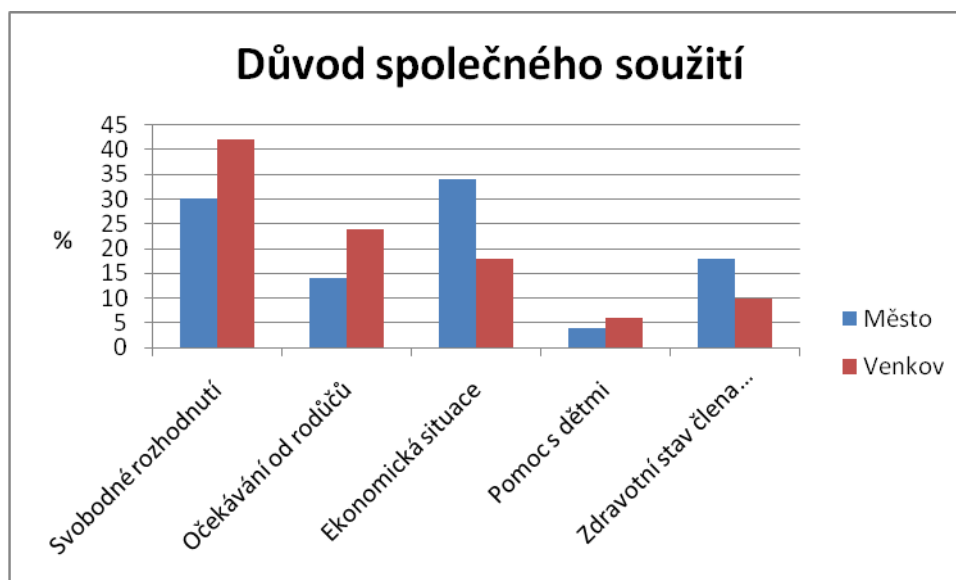
5.3 Projevy transgeneračního přenosu ve vícegeneračním soužití

Další zkoumanou oblastí byl vliv možného transgeneračního přenosu na kvalitu vícegeneračního soužití. Touto problematikou se zabývalo celkem šest otázek v dotazníku.

První byla otázka číslo pět, která se ptala na důvod volby vícegeneračního soužití. Jako přirozenou věc a svobodné rozhodnutí vidí tento typ soužití 30 % respondentů ve městě a 42 % na venkově. Očekávání rodičů splnilo 14 % ve městě a 24 % na venkově. Zlepšení ekonomické situace vidělo ve společném soužití 34 % respondentů ve městě a 26 % na venkově. Z důvodu pečování o člena rodiny tuhle formu bydlení volilo 18 % dotazovaných ve městě a 10 % na venkově. A konečně, pomoc s dětmi vedla k rozhodnutí 4 % ve městě a 6 % dotázaných na venkově.

Tabulka 11 Důvody k volbě společného soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Svobodné rozhodnutí	15	30,00	21	42,00	36	36,00
Očekávání od rodičů	7	14,00	12	24,00	19	19,00
Ekonomická situace	17	34,00	9	18,00	26	26,00
Pomoc s dětmi	2	4,00	3	6,00	5	5,00
Zdravotní stav člena rodiny	9	18,00	5	10,00	14	14,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

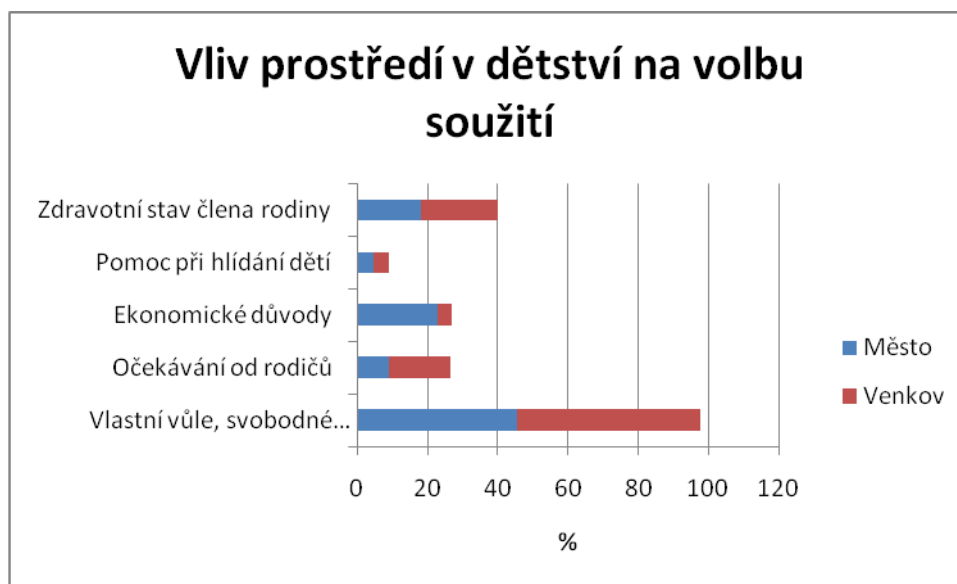
Graf 12 Důvody k volbě společného soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Zdálo se nám zajímavé zjistit, zda za dobrovolným rozhodnutím pro vícegenerační soužití může být skutečnost, že jedinec v takovém soužití sám vyrostl a přijde mu naprosto přirozené v něm pokračovat. Z tohoto důvodu jsme porovnali odpovědi respondentů, kteří v dotazníku v otázce číslo osm uvedli, že vyrůstali ve vícegeneračním soužití s jejich odpovědí v otázce číslo pět, tedy, co je vedlo k volbě vícegeneračního soužití. Jasně se ukázalo, že jejich rozhodnutí opravdu ovlivnilo prostředí, ve kterém sami vyrůstali. Jako rozhodnutí z vlastní vůle uvedlo 45,45 % ve městě a 52,17 % na venkově. Splnění očekávání rodičů zaznělo v 9,1 % odpovědích ve městě a 17,40 % na venkově.

Tabulka 12 Vliv prostředí v dětství na volbu soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Vlastní vůle, svobodné rozhodnutí	10	45,45	12	52,17	22	48,90
Očekávání od rodičů	2	9,10	4	17,40	6	13,33
Ekonomické důvody	5	22,73	1	4,35	6	13,33
Pomoc při hlídání dětí	1	4,54	1	4,35	2	4,44
Zdravotní stav člena rodiny	4	18,18	5	21,73	9	20,00
Celkem	22	100,00	23	100,00	45	100,00

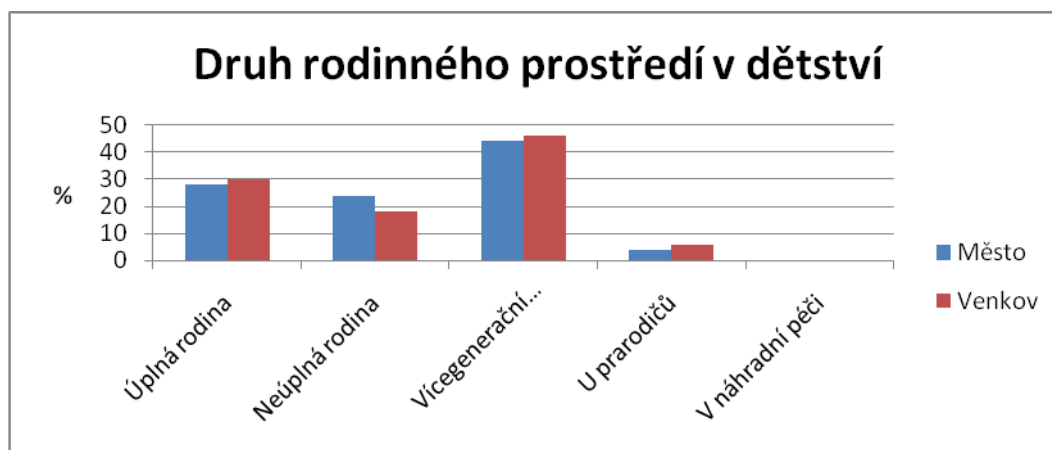
Graf 13 Vliv prostředí v dětství na volbu soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Otázka číslo osm v dotazníku zjišťovala, v jakém prostředí respondenti vyrůstali. Ve zkoumaném vzorku převládala vícegenerační rodina (44 % město, 46 % venkov), následovala úplná rodina (město 28 %, venkov 30 %), dále neúplná rodina (město 24 %, venkov 18 %), u prarodičů vyrůstala 4 % respondentů ve městě a 5 % respondentů na venkově. V náhradní péči nevyrůstal žádný z dotazovaných.

Tabulka 13 Rodinné prostředí v dětství

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Úplná rodina	14	28,00	15	30,00	29	29,00
Neúplná rodina	12	24,00	9	18,00	21	21,00
Vícegenerační rodina	22	44,00	23	46,00	45	45,00
U prarodičů	2	4,00	3	6,00	5	5,00
V náhradní péči	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

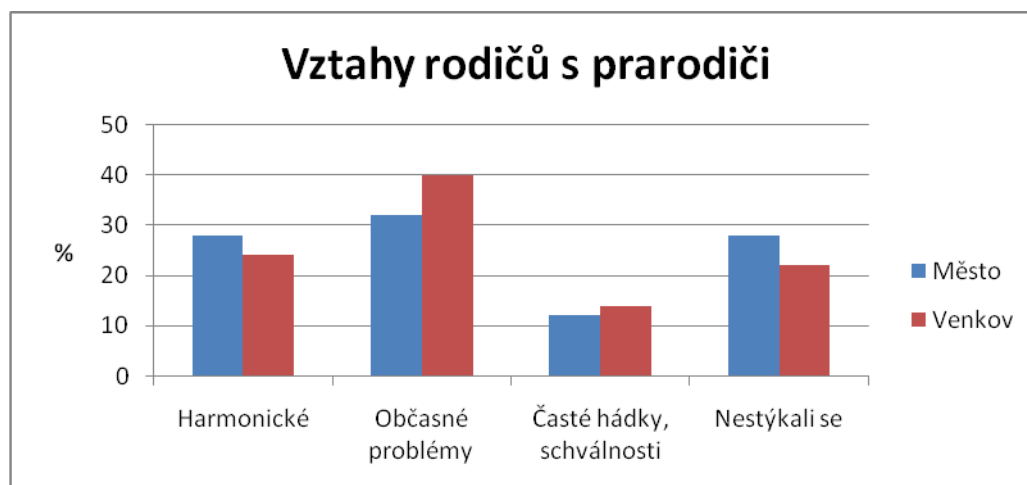
Graf 14 Rodinné prostředí v dětství

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Otázka číslo devět v dotazníku zjišťovala, jak respondenti hodnotili vzájemné vztahy mezi svými rodiči a prarodiči. Zde se ukázalo, že za naprosto harmonické je považovala jen pouhá čtvrtina dotazovaných (město 28 %, venkov 24 %). Častěji se vyskytovaly občasné problémy (město 32 %, venkov 40 %), následovala odpověď, že se vůbec nestýkali (město 28 % a venkov 22 %) a v poslední řadě se objevovaly časté hádky a naschvály (město 12 %, venkov 14 %).

Tabulka 14 Vztahy mezi rodiči a prarodiči

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	%	a.č.	%	a.č.	%	%
Harmonické vztahy	14	28,00	12	24,00	26	26,00
Občasné problémy	16	32,00	20	40,00	36	36,00
Časté hádky, schválnosti	6	12,00	7	14,00	13	13,00
Nestýkali se	14	28,00	11	22,00	25	25,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

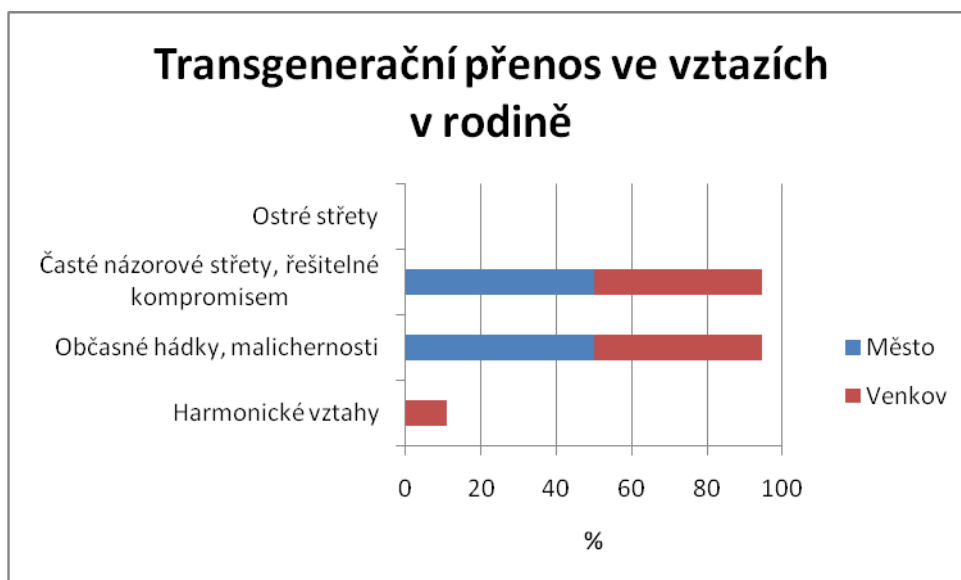
Graf 15 Vztahy mezi rodiči a prarodiči

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Ze získaných odpovědí v předchozí otázce jsme opět chtěli zjistit, zda i zde mohlo dojít k ovlivnění z dětství. Porovnali jsme tedy odpovědi respondentů, kteří vztahy mezi svými rodiči a prarodiči hodnotili negativně (odpověděli, že si pamatují na časté střety, nebo se rodiče s prarodiči vůbec nestýkali) s jejich ohodnocením vztahů ve vlastní rodině v současné době. Výsledky nám potvrdily jasný vliv negativních vztahů přenesených z dětství. Časté názorové střety má 50 % respondentů ve městě a 44,44 % na venkově. Občasné pak 50 % dotazovaných ve městě a 44,44 % na venkově. Jako výjimku, která potvrzuje pravidlo, lze chápat 11,12 % respondentů na venkově, kteří se snaží o harmonické vztahy navzdory modelu, který si odnesli z dětství.

Tabulka 15 Transgenerační přenos ve vztazích v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Harmonické vztahy	0	0,00	2	11,12	2	5,26
Občasné hádky, malichernosti	10	50,00	8	44,44	18	47,37
Časté názorové střety, řešitelné	10	50,00	8	44,44	18	47,37
Ostré střety	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	20	100,00	18	100,00	38	100,00

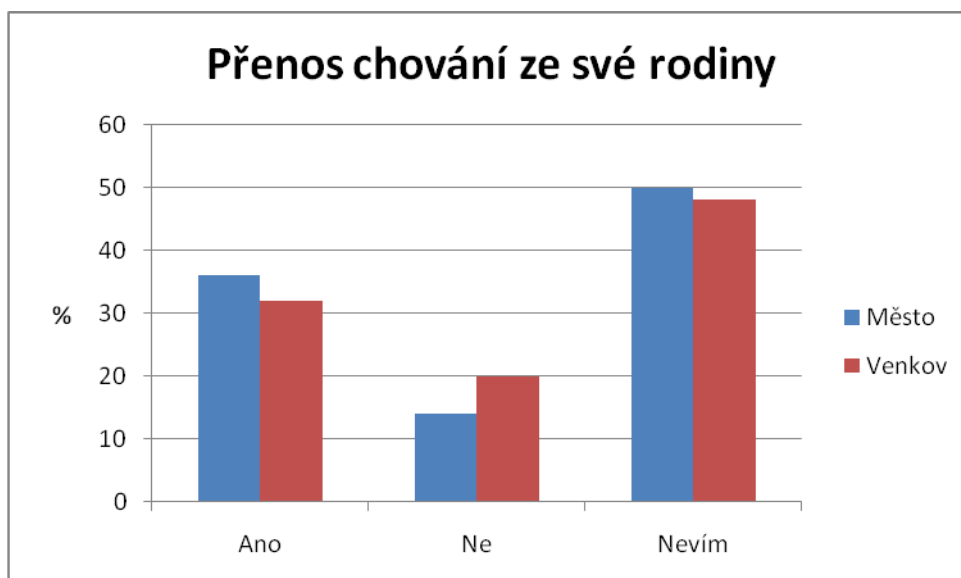
Graf 16 Transgenerační přenos ve vztazích v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Otázka číslo třináct v dotazníku měla za úkol zjistit, zda si respondenti uvědomují přenos chování z dětství do vlastní rodiny. Polovina dotazovaných v obou skupinách tento vliv nedokázala posoudit (50 % město, 48 % venkov). Vliv z dětství na sobě pozoruje 36 % dotazovaných ve městě a 32 % na venkově. 14 % respondentů ve městě a 17 % na venkově si nemyslí, že by je prostředí z dětství nějak ovlivnilo.

Tabulka 16 Přenos chování ze svojí rodiny

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ano	18	36,00	16	32,00	34	34,00
Ne	7	14,00	10	20,00	17	17,00
Nevím	25	50,00	24	48,00	49	49,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

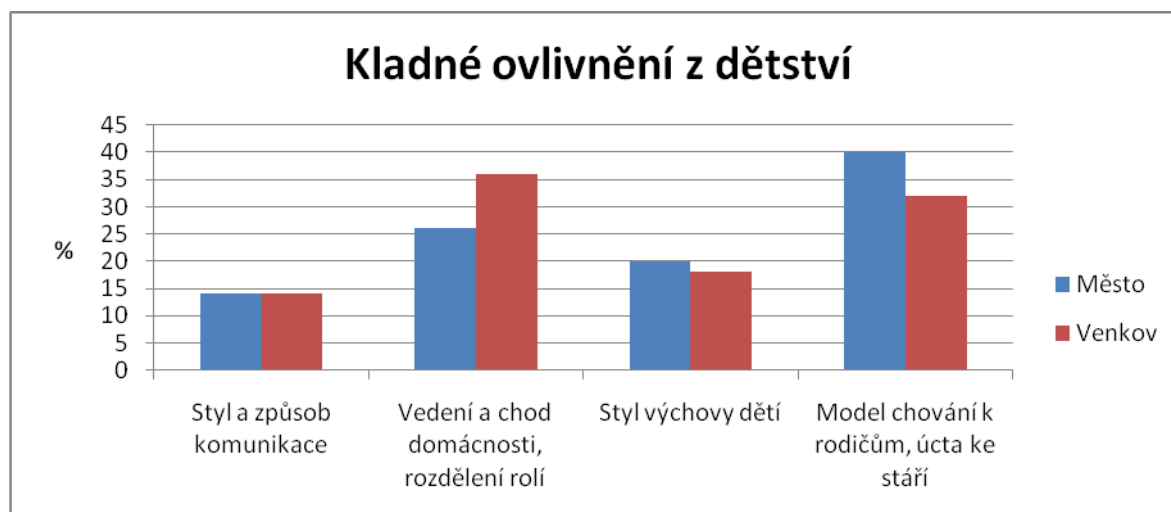
Graf 17 Přenos chování ze své rodiny

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

V otázce číslo čtrnáct dotazníku měli respondenti uvést, co vnímali jako kladné chování v rodině v dětství a zda to převzali do svojí současné rodiny. Na prvních místech se umístil model chování k rodičům, úcta ke stáří (město 40 %, venkov 32 %), vedení domácnosti (město 26 %, venkov 36 %), dále to pak byl styl výchovy dětí (město 20 %, venkov 18 %) a nakonec styl komunikace město i venkov 14 %).

Tabulka 17 Kladný vliv z dětství na současné vztahy v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Styl a způsob komunikace	7	14,00	7	14,00	14	14,00
Vedení a chod domácnosti, rozdělení rolí	13	26,00	18	36,00	31	31,00
Styl výchovy dětí	10	20,00	9	18,00	19	19,00
Model chování k rodičům, úcta ke stáří	20	40,00	16	32,00	36	36,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

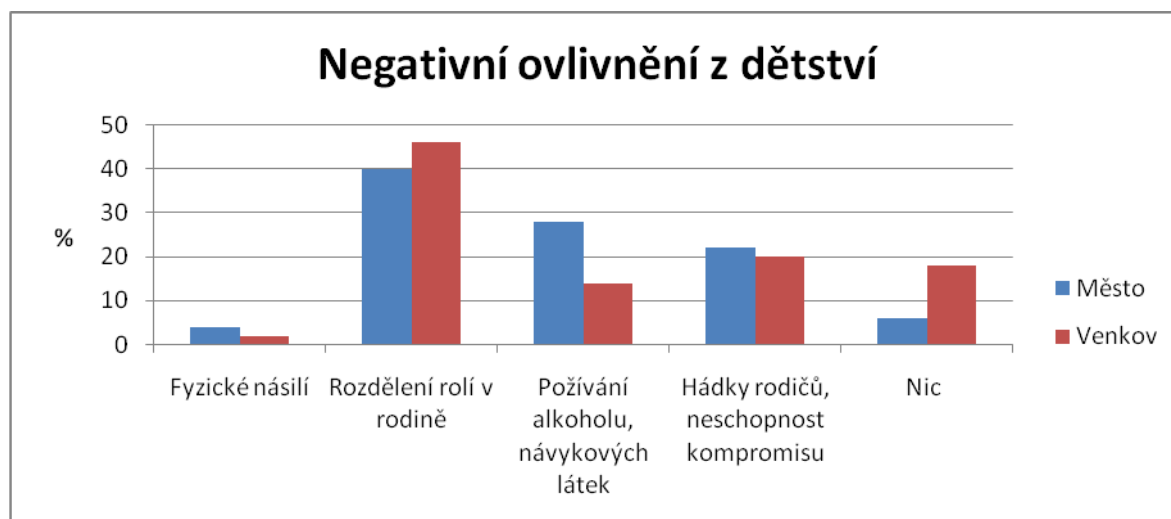
Graf 18 Kladný vliv z dětství na současné vztahy v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Záporné stránky výchovy v dětství, co se jim nelíbilo, měli dotazovaní uvést v další otázce dotazníku číslo patnáct. Jako hlavní negativum vyšlo v obou skupinách rozdělení rolí v rodině (město 40 %, venkov 46 %), další nespokojenost je s hádkami rodičů (město 22 %, venkov 20 %). Výčet pokračuje požíváním alkoholu a návykových látek (město 28 %, venkov 14 %). Fyzické násilí se objevilo jen ve 4 % procentech ve městě a 2 % na venkově. Dle odpovědí si žádná negativa do své rodiny nepřeneslo 6 % respondentů ve městě a 9 % respondentů na venkově.

Tabulka 18 Negativní vliv z dětství na současné vztahy v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Fyzické násilí	2	4,00	1	2,00	3	3,00
Rozdělení rolí v rodině	20	40,00	23	46,00	43	43,00
Požívání alkoholu, návykových látek	14	28,00	7	14,00	21	21,00
Hádky rodičů, neschopnost kompromisu	11	22,00	10	20,00	21	21,00
Nic	3	6,00	9	18,00	12	12,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

Graf 19 Negativní vliv z dětství na současné vztahy v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

5.4 Nejčastější konflikty v rodině a jejich řešení

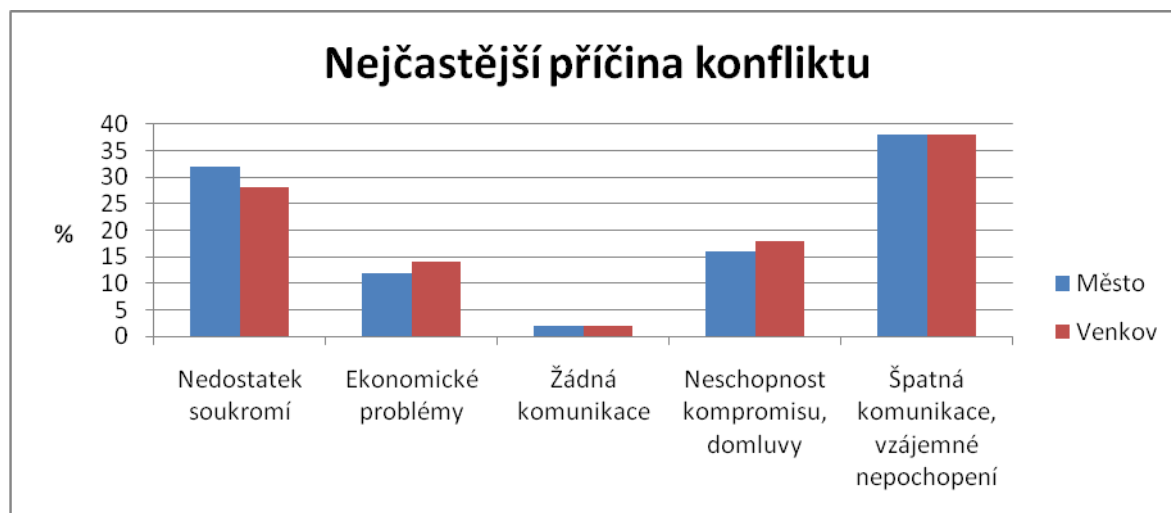
Dalším úkolem našeho výzkumu bylo zjistit, co bývá ve vícegeneračním soužití nejčastější příčinou konfliktu a jak jsou vzniklé spory nejčastěji řešeny. Odpověď nám měly přinést dvě otázky v dotazníku.

Otázka číslo jedenáct v dotazníku zjišťovala příčinu konfliktu v rodině. Nejčastěji respondenti uvedli, že ke konfliktu vede špatná komunikace a vzájemné nepochopení (město i venkov shodně 38 %), na dalším místě se jedná o nedostatek soukromí (město 32 %, venkov 28 %), následuje neschopnost kompromisu (město 16 %, venkov 18 %), ekonomické problémy (město 12 %, venkov 14 %). Nejméně pak byla udávána nulová komunikace (město 2 % a venkov taktéž 2 %).

Tabulka 19 Nejčastější příčina konfliktu ve vzájemných vztazích

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Nedostatek soukromí	16	32,00	14	28,00	30	30,00
Ekonomické problémy	6	12,00	7	14,00	13	13,00
Žádná komunikace	1	2,00	1	2,00	2	2,00
Neschopnost kompromisu, domluvy	8	16,00	9	18,00	17	17,00
Špatná komunikace, vzájemné nepochopení	19	38,00	19	38,00	38	38,00

Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00
--------	----	--------	----	--------	-----	--------

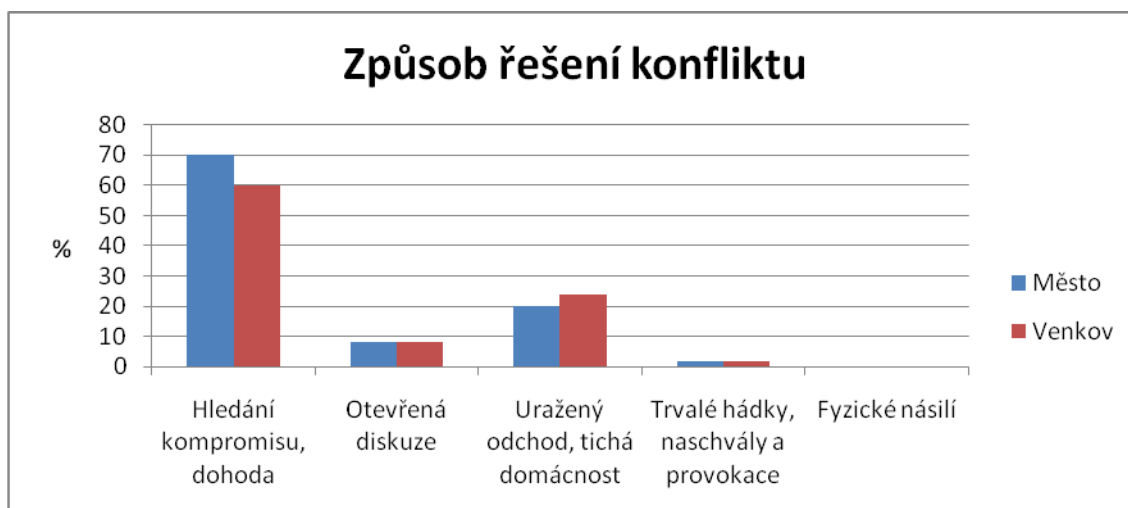
Graf 20 Nejčastější příčina konfliktu ve vzájemných vztazích

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Otázka číslo dvanáct v dotazníku přinesla odpověď na nejčastější způsoby řešení konfliktů. Jednoznačně vítězí snaha najít kompromis a dohodnout se (město 70 %, venkov 62 %) Z dalších způsobů je to pak uražený odchod, tichá domácnost (město 20 % a venkov 24 %). Otevřenou diskuzi volí 8 % respondentů ve městě a 8 % na venkově. V trvalé hádky přeroste konflikt pouze v 1 % ve městě a 2 % na venkově. Fyzické násilí neuvedl žádný z dotazovaných.

Tabulka 20 Obvyklé způsoby řešení konfliktu v rodině

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Hledání kompromisu, dohoda	35	70,00	31	62,00	66	66,00
Otevřená diskuze	4	8,00	4	8,00	8	8,00
Uražený odchod, tichá domácnost	10	20,00	12	24,00	22	22,00
Trvalé hádky, naschvály a provokace	1	2,00	1	2,00	2	2,00
Fyzické násilí	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

Graf 21 Obvyklé způsoby řešení konfliktu v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

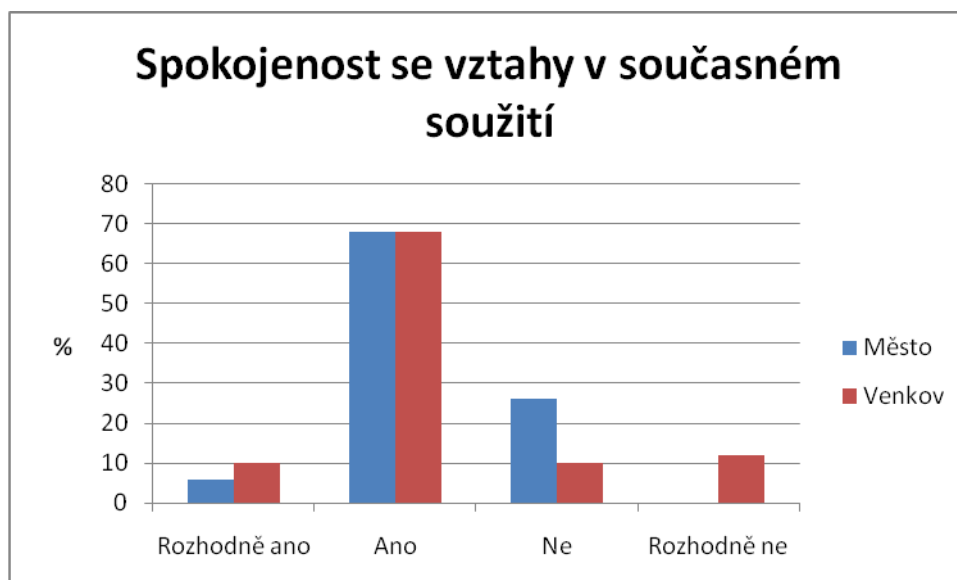
5.5 Spokojenost ve společném soužití

Závěrečná část dotazníku zjišťovala celkovou spokojenost se společným soužitím a plány do budoucna. Celkově byly v dotazníku na toto téma zaměřeny tři otázky.

První z nich, otázka číslo devatenáct, se v dotazníku ptala na aktuální spokojenost ve stávajícím soužití. Naprostá většina se cítí ve stávajícím stavu dobře, rozhodně ano nebo ano odpovědělo 74 % respondentů ve městě a 78 % respondentů na venkově. Špatně se v soužití cítí 26 % dotazovaných ve městě a 22 % dotazovaných na venkově.

Tabulka 21 Spokojenost se vztahy v současném soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Rozhodně ano	3	6,00	5	10,00	8	8,00
Ano	34	68,00	34	68,00	68	68,00
Ne	13	26,00	5	10,00	18	18,00
Rozhodně ne	0	0,00	6	12,00	6	6,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

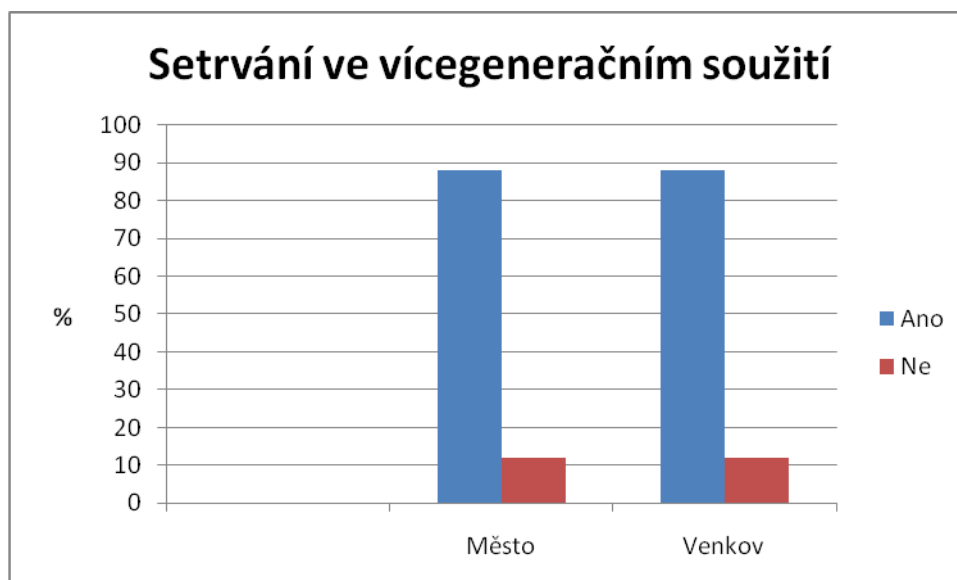
Graf 22 Spokojenost se vztahy v současném soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Otázka číslo dvacet nabízela vlastní komentář k tomu, jak chtějí nespokojení respondenti svoji stávající bytovou situaci do budoucna řešit. Naprostá většina respondentů chce ve vícegeneračním soužití dále setrvat (88 % město, 88 % venkov). Zbývajících 12 % dotazovaných, ve městě i na venkově, chce soužití opustit a odstěhovat se do vlastního bydlení.

Tabulka 22 Setrvání ve vícegeneračním soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Ano	44	88,00	44	88,00	88	88,00
Ne	6	12,00	6	12,00	12	12,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

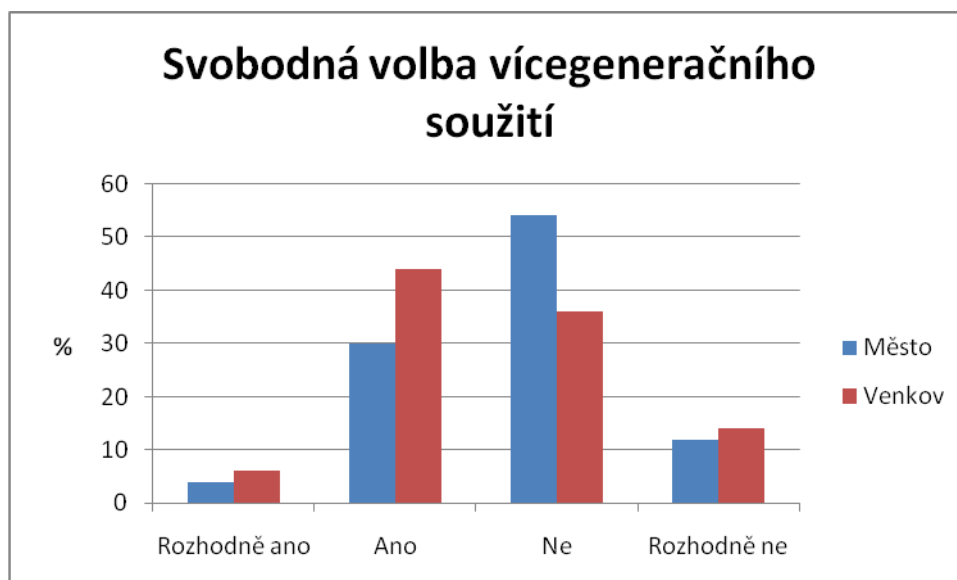
Graf 23 Setrvání ve vícegeneračním soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Poslední otázka v dotazníku se respondentů dotazovala, zda by se pro vícegenerační soužití rozhodli i za okolností, kdy by je k tomu nic nenutilo, a šlo skutečně o jejich vlastní svobodnou vůli. Kladně se vyjádřilo ve městě 34 % respondentů, na venkově to bylo o něco více 50 %. Vícegenerační bydlení by ve městě opětovně nezvolilo 67 % dotazovaných a na venkově 50 %.

Tabulka 23 Svobodná volba vícegeneračního soužití

	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Rozhodně ano	2	4,00	3	6,00	5	5,00
Ano	15	30,00	22	44,00	37	37,00
Ne	27	54,00	18	36,00	45	45,00
Rozhodně ne	6	12,00	7	14,00	13	13,00
Celkem	50	100,00	50	100,00	100	100,00

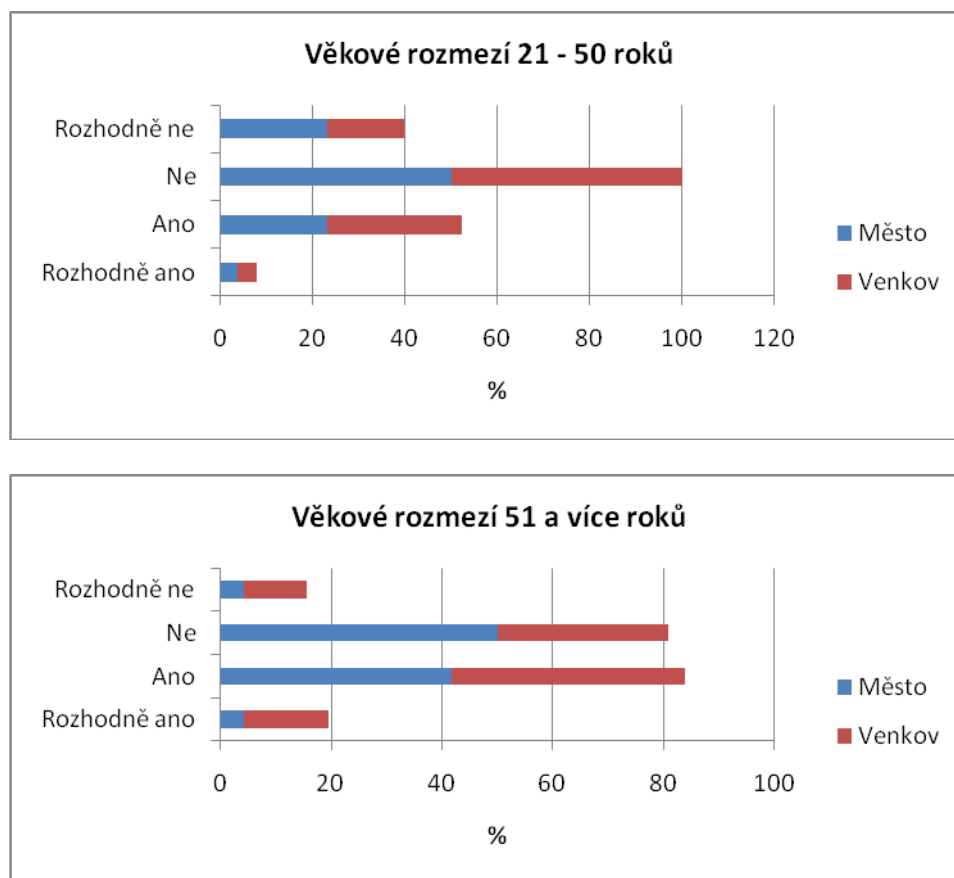
Graf 24 Svobodná volba vícegeneračního soužití

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Vzhledem k zjištěným výsledkům se nabízelo srovnání svobodného rozhodnutí v závislosti na věku respondentů. Opět byl zkoumaný vzorek rozdělen do skupiny v produktivním věku a na skupinu seniorů. V mladém věku by společné bydlení již ne zvolilo 73 % respondentů ve městě a téměř 67 % na venkově. V seniorském věku není toto rozhodnutí již tak radikální. Do společného bydlení by se nepustilo necelých 55 % dotazovaných ve městě a 42 % dotazovaných na venkově.

Tabulka 24 Svobodná volba vícegeneračního soužití v závislosti na věku respondenta

	Věková hranice 20-50 roků						Věková hranice 51 a více roků					
	MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV		MĚSTO		VENKOV		MĚSTO + VENKOV	
	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%	a.č.	%
Rozhodně ano	1	3,84	1	4,16	2	4,00	1	4,16	4	15,38	5	10,00
Ano	6	23,08	7	29,17	13	26,00	10	41,68	11	42,31	21	42,00
Ne	13	50,00	12	50,00	25	50,00	12	50,00	8	30,77	20	40,00
Rozhodně ne	6	23,08	4	16,67	10	20,00	1	4,16	3	11,54	4	8,00
Celkem	26	100,00	24	100,00	50	100,00	24	100,00	26	100,00	50	100,00

Graf 25 Svobodná volba vícegeneračního soužití v závislosti na věku respondenta

Zdroj: Vlastní výzkum 2013

Položíme-li si otázku, jaká je pravděpodobnost toho, že se dítě v dospělosti zachová ve stejné životní situaci přesně stejně jako rodič, jak vychová vlastní děti, jakou vytvoří atmosféru domova, zajistí rodinu ekonomicky a postará se jednou o rodiče? Bude se jedinec chovat tak, jak to viděl a zažil u svých rodičů, nebo jinak? Jednoznačná odpověď zřejmě neexistuje.

6 VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT SE ZAMĚŘENÍM NA DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaké specifické diference je možné identifikovat ve vícegeneračním soužití na venkově a ve městě. Pro dosažení tohoto cíle byly stanoveny dílčí výzkumné otázky, pod které spadaly konkrétní otázky v našem dotazníku.

První dílčí otázka zjišťovala vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině. Respondenti našeho výzkumu se shodli, bez ohledu na místo kde žijí, na pozitivním přínosu společného soužití zejména v ekonomické úlevě a v péči o své rodiče. Podobná shoda zavládla také při hodnocení vztahů ve vlastní rodině, kdy nejčastěji v obou skupinách respondentů hodnotí vztahy v rodině jako dobré s občasnými drobnými problémy. Rozdíl mezi městem a venkovem lze však pozorovat v oblasti negativního vlivu mezigeneračního soužití. Zatím co ve městě je nejpalčivějším problémem omezení ve vlastním rozhodnutí a v nedostatku soukromí, lidé na venkově vidí více negativ v nedostatku soukromí a omezení vlastního rozhodnutí není pro ně tak důležité. Naprostá shoda mezi oběma skupinami byla dosažena v konstatování, že vícegenerační soužití má zásadní vliv na vztahy uvnitř v rodině. Dalším zkoumaným aspektem byla ochota respondentů postarat se o své rodiče ve stáří, v případě jejich nemohoucnosti. Na venkově i ve městě jsou děti připravené se o své nemohoucí rodiče postarat. Větší rozdíl však byl zjištěn v tom, zda rodiče očekávají pomoc od svých dětí. Ve městě jsou rodiče mnohem více skeptičtí než na venkově. Tahle problematika se nám zdála natolik zajímavá, že jsme ji zkoumali i s ohledem na stáří respondentů. Zjistili jsme, že zatím co v odpovědi respondentů v reprodukčním věku rodiče nijak zásadně neliší dle toho, kde respondenti žijí, u věku seniorského rodiče na venkově na své děti mnohem více spoléhají než rodiče ve městě.

Druhá dílčí otázka měla za úkol zjistit, do jaké míry ovlivňuje společné soužití rodiny výchovný model, který si přinesl jedinec z vlastního dětství. Základní otázkou bylo zjištění důvodu, proč se respondenti rozhodli pro společné soužití s rodiči. V nadpoloviční většině se tak rozhodli dobrovolně nebo se to od nich jednoduše očekávalo. Tento výsledek byl shodný jak ve městě, tak na venkově. Zajímavé bylo zjistit, do jaké míry je v tomto rozhodnutí ovlivnila zkušenost společného soužití v dětství. Potvrdil se jasný transgenerační přenos. Většina dětí, které vyrostly ve vícegeneračním soužití, chápe tuhle formu bydlení jako

naprosto samozřejmou a jejich volba byla tedy jasná. Další zásadní faktor transgeneračního přenosu byl aspekt vztahů mezi rodiči a prarodiči v období dětství respondentů. Výsledky odpovědí ve městě i na venkově vyšly podobně, většinou tyto vztahy byly hodnoceny jako dobré s občasnými problémy. Zajímalo nás, zda u respondentů, kteří v dětství zaznamenali negativní vztahy v rodině, došlo k transgeneračnímu přenosu i do jejich stávající rodiny a zda tento model chování uplatňují dále, nebo naopak, se ho snaží potlačit. Bohužel se potvrdilo, že model převzali jak na venkově, tak i ve městě. Na venkově byly zaznamenány dvě odpovědi, kdy respondenti vztahy ve své stávající rodině hodnotí jako harmonické, je to však počet, který se dá popsat jako výjimka potvrzující pravidlo. Respondenti se měli zamyslet nad tím, zda na sobě pozorují transgenerační přenos v oblasti chování. Výsledky jsou velmi podobné ve městě i na venkově. Polovina respondentů nedokázala tento stav posoudit, třetina potvrdila, že ano, že tento přenos na sobě pozorují. Rozdíly mezi městem a venkovem lze zaznamenat v oblasti kladného ovlivnění z dětství. Na venkově si respondenti nejvíce převzali od svých rodičů dovednosti ve vedení domácnosti a rozdělení rolí v rodině, ve městě viděli zejména vzor v přístupu a ústě ke stáří. Negativní vlivy dopadly u obou skupin velmi podobně. Většinou negativně vidí rozdělení rolí v rodině, ve městě pak byl mnohem častěji, oproti venkovu, zmiňován i problém alkoholismu a zneužívání návykových látek

Třetí dílčí otázka byla zaměřena na nejčastější příčiny konfliktů a jejich řešení. Z výzkumu vyplynulo, že nejčastější příčiny konfliktů jsou velmi podobné jak ve městě, tak na venkově. Nejčastěji plynou z nedostatečné komunikace a vzájemného nepochopení, velkou míru má na nich však i nedostatek soukromí, ale i ekonomické problémy. Stejně tak řešení vzniklých konfliktů je v obou skupinách respondentů totožné. Nejčastěji volí hledání kompromisu, dohody. Pětina respondentů se však uchyluje i k uraženému odchodu a k tzv. tiché domácnosti.

Poslední, čtvrtá dílčí výzkumná otázka zjišťovala míru spokojenosti lidí ve společném soužití. I v poslední zkoumané oblasti byly výsledky v obou skupinách hodně podobné. Ve společném soužití je aktuálně spokojeno dvě třetiny respondentů a plánují ve společném vícegeneračním soužití i nadále setrvat. Větší rozdíl mezi městem a venkovem se jeví pak v otázce opětovné volby vícegeneračního soužití za podmínek svobodného rozhodnutí a bez jakéhokoliv ovlivnění z okolního prostředí. Ve městě by tuhle formu bydlení volilo mnohem méně respondentů než na venkově. Tuhle poslední otázku v dotazníku jsme opět vyhodnoti-

li i v závislosti na věku respondentů. U mladých lidí v reprodukčním věku došlo ke shodě ve městě i na venkově, v seniorském věku by společné soužití již nevolila polovina respondentů ve městě a jen třetina na venkově.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, zda existují určité diference ve vícegeneračním soužití ve městě a na venkově. Lze konstatovat, že tato práce přinesla odpověď na cíl výzkumu.

Zjištěné rozdíly se liší dle konkrétních oblastí. V otázce vlivu vícegeneračního soužití na vztahy v rodině se nejvíce rozdílů objevilo v oblasti negativních vlivů na vztahy a pak v očekávání rodičů péče od svých dětí ve stáří. V otázce projevů transgeneračního přenosu byly rozdíly mezi městem a venkovem nalezeny pouze v konkrétních pozitivních položkách, ve městě pak byl mnohem častěji zmiňován i negativní vliv alkoholismu a zneužívání návykových látek. V otázce nejčastějších konfliktů a způsobu jejich řešení není mezi městem a vesnicí rozdíl. V poslední otázce spokojenosti ve vícegeneračním soužití byl nalezen rozdíl pouze v opětovném svobodném rozhodnutí pro společné soužití. Ve městě by respondenti byli zdrženlivější, než na venkově.

Závěrem se dá konstatovat, že určité diference ve vícegeneračním soužití ve městě a na venkově existují, nejsou však nijak zásadní.

Naše práce přinesla celkový pohled na problematiku vícegeneračního soužití ve městě a na venkově. Určitě by bylo zajímavé navázat na ni výzkumem, který by se podrobněji věnoval konkrétním jednotlivým oblastem vícegeneračního soužití, například míře vlivu prarodičů na vnoučata, ať již v pozitivním, ale i negativním smyslu.

Do budoucna je třeba klást důraz zejména na to, aby si generace mezi sebou vycházely vstřícně, dokázaly mezi svými zájmy vyhledat prostor pro určitý kompromis a vzájemnou podporu. Práce si kladla za cíl zdůraznit potřebu stálého upevňování vazeb mezi jednotlivými generacemi a nutností posílení mezigeneračních vztahů zejména výchovou mladé generace a to nejen v rodině, ale i v pedagogickém působení školských zařízení a společenských institucí. Měli bychom si vážit toho, že se setkáváme s jedinci, kteří vyšli z generací, které se mohou pochlubit zkušenostmi plnými morálky a zásad, s generacemi naučenými čelit těm nejhorším životním zkušenostem, jako je bída, válka, generacemi jedinců, kteří jsou i přes svůj značný věk mnohdy v plnější síle, než mnohem mladší lidé. Pro posílení žádoucích mezigeneračních vztahů je důležité rozvíjet pozitivní vztahy, ve výchově dětí utvářet jejich kladné názory, postoje a citlivost k problémům a potřebám starší a starých lidí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BLAŽEK, Bohuslav, 1998. *Venkov města média*. Praha: SLON. 362 s. ISBN 80-85850-59-1.
- GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Praha: Argo. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANDOUREK, Jan, 2007. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. 285 s. ISBN 80-7367-269-3.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ et al., 2001 *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON. 127 s. ISBN 80-901424-7-8.
- PODRACKÝ, Vlastimil, 2004. *Návrat k domovu: manifest tradicionalizmu: návrat k rodině, občanské společnosti, k obci, k národu a ke státu: nadčasový humanismus, angažovaný konzervatismus*. Olomouc: Votobia. 141 s. ISBN 80-722-0206-5.
- PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ, 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- RABUŠICOVÁ, M., L. KANALOVÁ a K. PEVNÁ, 2011. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita. 208 s. ISBN 978-80-201-5750-0.
- ŘÍČAN, Pavel, 1989. *Cesta životem*. Praha: Panorama. 433 s. ISBN 80-7038-078-0.

SATIR, Virginia, 1994. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, Svan: Knižní klub. 350 s. ISBN 80-901325-0-2.

ŠTĚPANÍK, Jaroslav, 2005. *Umění jednat s lidmi 2: komunikace*. Praha: Grada Publishing. 161 s. ISBN 80-247-0844-2.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁLKA, Miroslav, 2011. *Sociokulturní proměny vesnice. Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí*. Brno, Masarykova univerzita. 223 s. ISBN 978-80-201-3908-7.

VIDOVIČOVÁ, Lucie, 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita. 236 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

Internetové zdroje:

CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.chovani.eu/souziti-tri-generaci/c236>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

a. č. Absolutní četnost

% procenta

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Rozdělení respondentů podle bydliště.....	45
Graf 2 Rozdělení respondentů podle věku	46
Graf 3 Typ vícegeneračního soužití.....	47
Graf 4 Četnost setkávání rodin.....	48
Graf 5 Pozitivní vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině	49
Graf 6 Omezení v souvislosti s vícegeneračním soužitím	50
Graf 7 Vztahy ve vlastní rodině.....	51
Graf 8 Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině.....	52
Graf 9 Ochota postarat se o své rodiče ve stáří.....	53
Graf 10 Očekávání péče od svých dětí ve stáří.....	54
Graf 11 Očekávání péče od svých dětí ve stáří v závislosti na věku respondenta	55
Graf 12 Důvody k volbě společného soužití	56
Graf 13 Vliv prostředí v dětství na volbu soužití.....	57
Graf 14 Rodinné prostředí v dětství	58
Graf 15 Vztahy mezi rodiči a prarodiči.....	59
Graf 16 Transgenerační přenos ve vztazích v rodině.....	60
Graf 17 Přenos chování ze své rodiny	61
Graf 18 Kladný vliv z dětství na současné vztahy v rodině.....	62
Graf 19 Negativní vliv z dětství na současné vztahy v rodině.....	63
Graf 20 Nejčastější příčina konfliktu ve vzájemných vztazích.....	64
Graf 21 Obvyklé způsoby řešení konfliktu v rodině	65
Graf 22 Spokojenost se vztahy v současném soužití.....	66
Graf 23 Setrvání ve vícegeneračním soužití	67
Graf 24 Svobodná volba vícegeneračního soužití.....	68
Graf 25 Svobodná volba vícegeneračního soužití v závislosti na věku respondenta	69

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle věku.....	45
Tabulka 2 Typ vícegeneračního soužití.....	46
Tabulka 3 Četnost setkávání rodin	47
Tabulka 4 Pozitivní vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině.....	48
Tabulka 5 Omezení v souvislosti s vícegeneračním soužitím	49
Tabulka 6 Vztahy ve vlastní rodině	50
Tabulka 7 Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině	51
Tabulka 8 Ochota postarat se o své rodiče ve stáří.....	52
Tabulka 9 Očekávání péče od svých dětí ve stáří.....	53
Tabulka 10 Očekávání péče od svých dětí ve stáří v závislosti na věku respondenta.....	54
Tabulka 11 Důvody k volbě společného soužití.....	55
Tabulka 12 Vliv prostředí v dětství na volbu soužití	56
Tabulka 13 Rodinné prostředí v dětství.....	57
Tabulka 14 Vztahy mezi rodiči a prarodiči	58
Tabulka 15 Transgenerační přenos ve vztazích v rodině	59
Tabulka 16 Přenos chování ze svojí rodiny	60
Tabulka 17 Kladný vliv z dětství na současné vztahy v rodině	61
Tabulka 18 Negativní vliv z dětství na současné vztahy v rodině	62
Tabulka 19 Nejčastější příčina konfliktu ve vzájemných vztazích	63
Tabulka 20 Obvyklé způsoby řešení konfliktu v rodině.....	64
Tabulka 21 Spokojenost se vztahy v současném soužití.....	65
Tabulka 22 Setrvání ve vícegeneračním soužití.....	66
Tabulka 23 Svobodná volba vícegeneračního soužití	67
Tabulka 24 Svobodná volba vícegeneračního soužití v závislosti na věku respondenta.....	68

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 : DOTAZNÍK	80
-------------------------------	----

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dovolte mi požádat Vás o vyplnění předloženého dotazníku, který bude použit ke zpracování méjí bakalářské práce na téma Soužití vícegeneračních rodin. Získaná data budou použita pouze pro studijní účely a jsou **zcela anonymní**. Vaše **odpovědi**, prosím, **označte křížkem**, pokud není uvedeno u otázky jinak. Děkuji.

Lenka Kučerová, studentka 3. ročníku FHS ve Zlíně, obor Sociální pedagogika

1. Kde žijete?

- Na venkově Ve městě

2. Do jaké věkové kategorie patříte?

- 20-30 30-40 41-50 51-60 61-70 71 a více

3. Uved'te, jaký typ soužití je Váš případ?

- Vícegenerační soužití ve společné domácnosti – v jednom bytě
 Vícegenerační soužití ve společné domácnosti – v rodinném domě
 Vícegenerační soužití – dvě samostatné bytové jednotky, dva byty v jednom domě

4. Jaká je četnost Vašeho setkávání? (pozdrav, společně trávený čas, komunikace)

- Každý den (jsme spolu společně v jednom bytě/domě)
 Několikrát týdně (dva byty v jednom domě)
 Několikrát za měsíc (oslavy, svátky, pohlídání dětí)
 Výjimečně (setkání po předchozí dohodě, v případě problému)

5. Co Vás vedlo ke společnému soužití?

- Chtěli jsme to, je to naše svobodné rozhodnutí
- Očekávalo se to ode mě jako samozřejmost, rodiče si to přáli
- Ekonomická situace (společné platby za bydlení, společné stravování, nedostatek prostředků na vlastní bydlení, aj.)
- Pomoc při hlídání dětí
- Zdravotní stav člena rodiny

6. Co pozitivního Vám přináší soužití ve vícegenerační rodině?

- Ekonomická úleva (společný rozpočet, společné stravování, aj.)
- Pomoc s výchovou dětí, hlídání dětí
- Harmonické vztahy v rodině
- Možnost péče o své rodiče, pomoc mých dětí

7. V čem Vás soužití ve vícegenerační rodině omezuje?

- Nedostatek soukromí, prostoru
- Omezení v rozhodování, nutnost stálého hledání kompromisů
- Časté hádky, konflikty, nedorozumění
- Ztráta vlastní „svobody“ (odpovědnost za rodiče, za děti)

8. Uved'te, v jakém rodinném prostředí jste v dětství vyrůstal/a?

- Úplná rodina
- Neúplná rodina
- Vícegenerační rodina
- U prarodičů
- V náhradní péči

9. Vyjádřete vzájemné vztahy Vašich rodičů s Vašimi prarodiči?

- Harmonické, vzájemná pomoc a péče, laskavý přístup
- Občasné problémy řešitelné dohodou a kompromisem
- Časté hádky, provokace, schválnosti
- Nestýkali se

10. Jak byste vyjádřil/a vztahy mezi členy vlastní rodiny? (manžel, manželka, děti)

- Harmonické, kamarádské, vzájemná důvěra a pomoc
- Občasné běžné problémy, většinou malichernosti
- Časté střety, ale řešitelné dohodou nebo kompromisem
- Ostré střety, neúnosné

11. Co je nejčastějším konfliktem mezi generacemi Vaší rodiny?

- Nedostatek soukromí
- Ekonomické problémy
- Žádná komunikace
- Neschopnost kompromisu, domluvy
- Špatná komunikace, vzájemné nepochopení

12. Jaké jsou obvyklé způsoby řešení vzniklého konfliktu ve Vašem soužití?

- Hledání kompromisu, dohoda
- Otevřená diskuze
- Uražený odchod, tichá domácnost
- Fyzické násilí
- Trvalé hádky, pokračující provokace a naschvály

19. Žije se Vám právě teď ve Vaší rodině dobře? (vztahy, společné aktivity, péče, pomoc)

- Rozhodně ano Ano Ne Rozhodně ne

20. Hodláte ve vícegeneračním soužití setrvat i do budoucna?

- Ano Ne, uveďte proč, a jak chcete situaci řešit.....

.....

21. Pokud byste měl/a možnost vrátit čas, znovu řešit bydlení a rozhodnout se bez jakéhokoliv vlivu a závazku, zvolil/a byste si soužití ve vícegenerační rodině?

- Rozhodně ano Ano Ne Rozhodně ne